

Working Papers Film & TV Studies
WP 2011/2

Working Papers Film & TV Studies
WP 2011/2

REPRESENTATIE, TELEVISIE EN IDENTITEIT:

Een kwalitatief receptieonderzoek naar televisieconsumptie bij diaspora jongeren

Fien Adriaens

REPRESENTATIE, TELEVISIE EN IDENTITEIT:

**Een kwalitatief receptieonderzoek
naar televisieconsumptie
bij diaspora jongeren**

ABSTRACT

In navolging van een voorgaand onderzoek naar het gebruik van televisie in het alledaagse leven van diaspora jongeren (Adriaens, 2010) dat vooral een hybride televisiegebruik aan het licht bracht, heeft deze working paper als doelstelling een aantal vragen te beantwoorden met betrekking tot televisieconsumptie. Onder televisieconsumptie verstaan we de interpretatie van representaties en teksten op televisie (Siapera, 2010: 181). Samen met studies naar televisiegebruik kan deze paper onder de noemer van receptieonderzoek als centraal empirisch domein geplaatst worden. Aan de hand van een kwalitatief receptieonderzoek bij 36 diaspora jongeren (13-19 jaar) van de eerste, tweede en derde generatie, wordt nagegaan hoe betekenis wordt gegeven aan televisierepresentaties van zichzelf en van seksualiteiten. Daarenboven wordt bekeken welke rol deze betekenisgevingsprocessen spelen bij het construeren van identiteiten.

De onderzoeksresultaten tonen aan dat de televisieconsumptie van zowel representaties van 'zichzelf' als van seksualiteit complex verloopt bij diaspora adolescenten. Daarenboven is de ontmoeting tussen deze televisierepresentaties en kijkers van productieve aard in die zin dat het identiteitsconstructie in de hand werkt. Identiteiten verschillen naargelang contexten en zijn geïnspireerd door persoonlijke referentiekaders, eigen ervaringen en beschikbare repertoires of scripts. Afhankelijk van de specifieke televisionele content, kan televisieconsumptie van zowel representaties van 'zichzelf' als van seksualiteit strategische 'identity politics' in de hand werken en verschillende vormen van reflectie oproepen over de rol van cultureel verschil in het alledaagse leven (cf. Hermes, 2005).

Following preceding research into the everyday life television use of diaspora youth (Adriaens, 2010), which mainly indicated a hybrid television use, this working paper aims to deal with research questions on television consumption. Television consumption is conceptualized as the interpretations of television texts and representations (Siapera, 2010: 181). Together with studies on television use, this study can be situated under the umbrella term of audience reception which is the empirical inquiry into audiences activity and people's engagement with the media. By means of a qualitative reception study among 36 diaspora youngsters (age 13-19) of the first, second and third generation, this paper inquires into how these adolescents give meaning to televised representations of 'themselves' and of sexuality. Furthermore, it examines the role these signifying practices play in the construction of identities.

Interpretations of representations of 'themselves' as well as of sexuality are not univocal as research results show a complex television consumption among diaspora youth. Furthermore, this consumption produces identities. Though, these identities vary according to contexts and are inspired by personal frames of reference, individual experiences and available repertoires or scripts. Depending on the specific television content, television consumption can evoke strategic identity politics and raise several forms of reflection on the role of cultural difference in everyday life (cf Hermes, 2005).

PREFACE

Dit onderzoek maakt deel uit van een hoofdstuk rond mediaconsumptie en identiteit in een ruimer doctoraatsproject, getiteld: 'The Forgotten audience': A research project on the role of television fiction in the identity construction of diaspora youngsters: A reception analysis from a visual ethnographic perspective (FWO 2008-2012). Dit doctoraatsproject wil een beter inzicht verschaffen in het televisiegebruik, de televisieconsumptie en identiteitsvorming van diaspora jongeren.

This working paper is part of a broader research project 'The forgotten audience? A research project on the role of television fiction in the identity construction of diaspora youngsters: A reception analysis from a visual ethnographic perspective (FWO 2008-2012). This doctoral project aims at providing better insights in television use, television consumption and identity construction of diasporic youth.

INHOUDSTAFEL

1.	Inleiding	9
2.	Theoretisch kader.	13
2.1.	Representatie en identiteit: een inleiding	13
2.2.	TV consumptie: Diaspora & televisierepresentaties	15
2.3.	Diaspora, gender en seksuele identiteit	23
3.	Methodologie	31
3.1.	Onderzoeksvragen	31
3.2.	Methode: focusgroepen	31
3.3.	Respondenten.	33
3.4.	Interview protocol	37
3.5.	Data analyse.	37
4.	Empirisch luik: resultaten	39
4.1.	Representatie van allochtonen	39
4.2.	Seksualiteit, TV en Identiteit	53
5.	Conclusie	97
5.1.	Representaties van 'zichzelf'....	97
5.2.	Seksualiteit, televisie & identiteit.	99
6.	Dankwoord	105
7.	Referentielijst	107
8.	Bijlagen.	117
8.1.	Overzicht van deelnemende scholen en organisaties	117
8.2.	Overzicht van deelnemers	117
8.3.	Topiclijst focusgroepen	123
8.4.	Codeerschema: Representatie & identiteit	129

1. INLEIDING

De afgelopen decennia zien we op de academische onderzoeksagenda een groeiende interesse voor multiculturalisme, etnische of culturele diversiteit en diaspora gemeenschappen (vb. Brah, 1996; Tsagarousianou, 2001; Siapera, 2010). Vaak waarschuwen deze studies voor het gevaar van essentialisme waarbij de homogeniteit van 'andere' etnische gemeenschappen disproportioneel uitvergroot wordt. Daarom wijzen vele auteurs in diaspora en mediastudies op de diversiteit, hybriditeit en het dynamische, fluïde karakter van etnische identiteiten (Gauntlett, 2002; De Block & Buckingham, 2007; Tsagarousianou, 2001; Siapera, 2010, Dhoest, 2009). Etniciteit kan nooit gescheiden worden van andere identiteitsassen als gender, leeftijd, opleiding, seksualiteit etc. Zogenaemde 'etnische' groepen zijn divers en heterogeen en etniciteit is slechts één dimensie van identiteit in samenspel met andere identificaties. In mediastudies mogen analyses van mediagebruik en mediaconsumptie dus niet gedetermineerd worden door etniciteit. Mediaconsumenten hebben verschillende, overlappende, dynamische identiteiten die in specifieke contexten naar de voorgrond treden (Gillespie, 2007; Dhoest, 2009). Deze theoretische inzichten zijn echter niet in overeenstemming te brengen met een opmerkelijke evolutie in empirisch onderzoek waarbij het mediagebruik van 'allochtonen' vergeleken wordt met dat van autochtonen (vb. Ogan, 2001; d'Haenens et al. 2002; Devroe et al., 2005). Dit soort comparatief onderzoek start dikwijls van de premisse dat etnische groepen onderling verschillen door de intrinsieke aanwezigheid van een 'etnische' of culturele kern en hanteert etniciteit dan ook als verklarende factor voor verschillen. Niettegenstaande focussen auteurs in toenemende mate op het complexe en hybride karakter van de geconstrueerde identiteiten in relatie tot mediagebruik (vb. Barker, 1997; De Bruin, 2005; De Leeuw, 2005; Gillespie, 1995; Dhoest, 2009) en spreken in deze context over 'new ethnicities' (vb. Hall, 1992; Durham, 2004). Deze notie van 'new ethnicities' (Hall, 1992) en geassocieerde termen als hybriditeit dagen de essentialistische noties van etniciteit uit. Bovendien sluiten de termen beter aan bij de alledaagse ervaringen van tweede en derde generatie diasporajongeren die de voornaamste subjecten zijn van deze studie.

Ook deze studie tracht niet te essentialiseren: 'dé' diaspora jongere of dé diaspora identiteit bestaat niet. Toch proberen we een beeld te schetsen van de betekenisgevingprocessen van diaspora jongeren met betrekking tot televisierepresentaties zonder hierbij de individuele eigenheid van elke respondent uit het oog te verliezen. Iedere respondent vertrekt vanuit eigen ervaringen, referentiekaders, migratiecontext, levensverhaal, opvoeding, educatiecontext en integratiegraad, etc.... Daarom kozen we in dit artikel voor Barth's definitie van diaspora jongeren als:

"young people who construct different, partial and simultaneous worlds in which they move, their cultural construction of reality springs not from one source and is not of one place" (Barth, 1969: 124).

¹ Mediagebruik wordt geconceptualiseerd als: “the actual media habits and uses of media as objects in the context of everyday life, including the spatial and temporal context within which audiences encounter the media” (Siapera, 2010: 181). In dit onderzoek wordt gefocust op het medium televisie.

² Hoewel er veel kritiek kwam op het ‘encoding/decoding’ model van Hall (vb. Morley, 1992) en Fiske’s idee van de ‘actieve kijker’ als ‘resistant’ (Ang, 1996; Hermes, 2005; Müller & Hermes, 2010) lijkt de notie van de actieve kijker ons toch relevant en bruikbaar met betrekking tot onze onderzoeksvragen. Onderzoek toont namelijk aan dat kijkers, in interactie met sociale en culturele contexten, op verschillende manieren betekenis geven aan mediateksten (Jensen, 2002).

³ Voor een lijst van landen van afkomst: zie hoofdstuk 3.3

In navolging van een voorgaand onderzoek naar televisiegebruik¹ van diaspora jongeren (Adriaens, 2010) dat vooral een hybride televisiegebruik aan het licht bracht, heeft dit artikel als doelstelling een aantal vragen te beantwoorden met betrekking tot televisieconsumptie. Onder televisieconsumptie verstaan we de interpretatie van representaties en teksten op televisie (Siapera, 2010: 181). Samen met studies naar televisiegebruik kan deze paper onder de noemer van publieks-, of receptieonderzoek als centraal empirisch domein geplaatst worden. Hierbij gaan we uit van de notie van een actief publiek dat stelt dat televisiekijkers actief teksten interpreteren² (Hall, 1980; Fiske, 1987). Binnen de cultural studies traditie worden 'audiences' gezien als veelvormige entiteiten wiens betekenisgeving complex verloopt in interactie met sociale en culturele contexten wat resulteert in meervoudige lezingen van een mediatekst (Jensen, 2002: 162). Volgens Hall's invloedrijke 'Encoding/Decoding' model (1980) kunnen deze meervoudige lezingen zowel hegemonisch, genegotieerd als oppositioneel zijn. Uit de literatuur blijkt dat er een gebrek is aan receptiestudies die de link leggen tussen mediaconsumptie en identiteitsvorming bij diaspora (Siapera, 2010). Daarom wordt aan de hand van een kwalitatief receptieonderzoek bij 36 diaspora jongeren (13-19 jaar) van de eerste, tweede en derde generatie, voornamelijk van Turkse en Marokkaanse origine³ nagegaan hoe betekenis wordt gegeven aan representaties (cf. 2.1.) en welke rol deze betekenisgeving speelt bij het construeren van identiteiten. Meer specifiek tracht dit onderzoek een antwoord te vinden op twee onderzoeksvragen:

- (1) Hoe geven diaspora jongeren betekenis aan representaties van 'zichzelf' op televisie en meer bepaald in televisiefictie? In welke mate interfereren verschillende identiteiten in dit betekenisgevend proces? (cf. 2.2)
- (2) Hoe geven diaspora jongeren betekenis aan representaties van seksualiteit op televisie en in welke mate spelen seksuele, etnische, en gender identiteiten hier een rol bij? (cf. 2.3)

⁴ Foucault gebruikt de term 'discours' in de breedste zin van het woord en doelt op "ways of thinking about and constructing knowledge of the world" (Rahman & Jackson, 2010: 42).

⁵ *Knowledge*, stelt Foucault (1980), is gelinkt aan *power* en de waarheid is geen absolute waarheid doordat *knowledge* altijd met *power* verbonden is. *Knowledge* 'becomes true' door de discursieve formatie van een 'regime of truth', dat elk subject in de maatschappij uitdraagt (Hall, 2003:49). Power – en daarmee verlaat Foucault het marxistische idee van hegemonie (Gramsci)– is geen *top down* ingeving: iedereen is op bepaalde momenten dominant en wordt gedomineerd naargelang de situatie. *Power* speelt zich af binnen sociale relaties zelf, niet daarbuiten.

⁶ De 'homoseksueel' bijvoorbeeld, als een specifiek sociaal subject, is 'produced' en kon enkel zijn intrede doen binnen de morele, legale, medicinale en psychiatrische discoursen, praktijken en institutionele apparaten van de laat 19^e eeuw. Kennis over deze praktijken en subjecten kon niet betekenisvol zijn buiten specifieke discoursen, buiten de representatie in discoursen (Hall, 1997: 47).

2. THEORETISCH KADER

2.1. Representatie en identiteit: een inleiding

Vooraleer dieper in te gaan op representaties in de media en de betekenissen die het publiek hieraan geven, is het relevant het concept 'representatie' kort van dichtbij de bekijken. Representatie binnen de cultural studies traditie (Hall, 2003) is gebaseerd op een constructivistische benadering. Het betekent zoveel als "using language to say something meaningful about, or to represent, the world meaningfully to other people" (Hall, 2003: 15). Representatie is dus het proces waarbij leden van een bepaalde cultuur gebruik maken van taal – ruim gedefinieerd als elk systeem dat tekens en betekenisgevende systemen hanteert – om betekenis te produceren (Hall, 2003: 28). Zeer nauw verbonden met het begrip representatie is het culturele systeem in onze leefwereld. Cultuur is een bijzonder precair te definiëren concept maar wordt binnen de cultural studies traditie gezien als een gedeeld normen- en waardepatroon binnen een bepaalde groep of in een bepaalde maatschappij. Deze definitie is gestoeld op de constructivistische premisse dat dingen, objecten, mensen, gebeurtenissen in de wereld geen vaststaande, definitieve of 'ware' betekenis hebben (Hall, 2003: 15). Het zijn wij – mensen in de samenleving, binnen menselijke culturen – die betekenis geven aan de wereld rondom ons. Betekenissen worden constant geproduceerd en uitgewisseld in elke persoonlijke en sociale interactie en zijn veranderlijk in ruimte en tijd. Ook media zijn representationele culturele machines die betekenissen produceren en verspreiden. Betekenissen verschillen tussen culturen, omdat culturen variëren in hun codes voor het ordenen, categoriseren en betekenis geven. Belangrijk bij representatie is dus het aanvaarden van een zekere mate van cultureel relativisme waarbij er een gebrek aan overeenstemming is tussen culturen en de noodzaak tot vertaling zich opdringt als we van de ene mindset naar de andere gaan (Hall, 2003).

Representatie is echter complexer en kan aan de hand van twee constructivistische theorieën bekeken worden. Ten eerste is er de semiotiek (De Saussure, [1916] 1974; Barthes, 1957) die teksten en representaties analyseert vanuit linguïstisch perspectief. Ten tweede is er de discursieve benadering (Foucault, 1980) waarbij taal ruimer bekeken wordt als een discours⁴ van power/knowledge⁵ en waar de ganse discursieve formatie van een tekst of praktijk centraal staat. Seksualiteit bijvoorbeeld als discursieve praktijk (Foucault, 1978), is geworteld in een specifieke historische context. Seksuele relaties zijn er altijd geweest, maar 'seksualiteit' als een specifieke manier om seksueel verlangen te bespreken, bestuderen, reguleren, kwam enkel voor op een specifiek historisch moment⁶. Populaire media vormen een belangrijk discours die macht uitoefenen. Deze macht wordt niet uitgeoefend door één specifieke groep, maar beweegt zich binnen sociale processen, in alle lagen van de maatschappij.

De centrale vraag in deze working paper (cf. infra) betreft de rol die televisierepresentaties kunnen spelen bij de identiteitsconstructie van diaspora jongeren. Daarom gaan we dieper in op de link

tussen representatie en identiteit. Televisie als representatiemachine (Hall, 1986) biedt voor de kijker een brede keuze aan symbolische bronnen waarop men kan terugvallen om betekenis te geven aan alledaagse levenservaringen en bijgevolg ook bij identiteitsvorming (Hall, 2003; Durham, 2004). We definiëren het fel gecontesteerde concept identiteit als een ‘narrative of the self’ (cf. Giddens, 1991) waarbij individuen “create, sustain and revise a story of who they are” (Giddens, 1991:52). Identiteit is niet langer een vaststaand feit, maar een dynamisch reflexief project dat nooit af is (Giddens, 1991; Brah, 1996). Identiteiten hebben geen vaststaande kern maar worden performatief opgebouwd door het continue herhalen van performatieve praktijken. Identiteiten kunnen nooit volledig belichaamd worden en daarom is het nuttiger te spreken over identificaties als tijdelijke hechtpunten aan subjectposities (cf. Duits, 2008: 53). ‘Subject posities’ zijn de posities die individuen innemen in het discours. “By taking up a position, a subject ‘subjects’ itself to the “meanings, power and regulation” of that discourse” (Hall, 2003:56). Het concept onderlijnt dat wie we denken te zijn, of wat we weten over onszelf, het resultaat is van machtsprocessen. Zo is het bijvoorbeeld onmogelijk om te denken over man/vrouw, allochtoon/autochtoon zonder de machtsrelaties en discourses te erkennen die deze binaire opposities construeerden.

In het kader van dit receptieonderzoek lijkt de performance benadering op identiteit relevant omdat deze benadering toelaat onderhandelingsprocessen tussen performer en publiek te bekijken. Verder biedt het de mogelijkheid te peilen naar intentionele betekenissen van respondenten terwijl er rekening wordt gehouden met het feit dat deze betekenissen dynamisch zijn omdat ze geconstrueerd zijn in interactie met anderen en het discours. Een performatieve benadering op identiteit veronderstelt dat identiteiten collectief gevormd worden, geproduceerd in continue onderhandeling met anderen en discourses. Om het in Hall’s (1996) woorden te zeggen: “people actively perform identities, albeit only within the terms of available repertoires and representations” (Hall, 1996). Bij onze focusgroepinterviews zullen we discours begrijpen als elke vorm van gesproken interactie, formeel en informeel (Gilbert & Mulkay, 1984).

2.2. TV consumptie: Diaspora & televisierepresentaties

In de academische literatuur zijn receptiestudies bij groepen die als etnisch of cultureel divers gezien worden schaars (Siapera, 2010). Als ze al bestaan, focussen ze voornamelijk op de manier waarop minderheden media inhoud interpreteren en worden ze vaak beschuldigd van essentialisme (vb. Liebes & Katz, 1990). Liebes en Katz met ‘The export of meaning’ (1993) bijvoorbeeld, onderzochten hoe verschillende gemeenschappen op diverse manieren met media inhoud omgaan. Hun resultaten toonden aan dat het onmogelijk is om een mediatekst eenzijdig te interpreteren en wezen op een grote reikwijdte aan mogelijke lezingen. Daarnaast vermelden ze de rol van culturele factoren bij het interpreteren van media. Ze stellen dat culturele achtergrond bepaalde interpretaties vooropstelt/

privilegieert, vooral wanneer het over ‘the self’ gaat of thema’s die significant en relevant zijn voor een bepaalde gemeenschap. Desalniettemin worden etniciteit en cultuur gebruikt als essentialistische verklaring voor verschillen tussen gemeenschappen. Andere studies handelen over de manieren waarop een etnisch of cultureel divers publiek mediarepresentaties van zichzelf decoderen en tonen aan (redelijk voor de hand liggend) dat ze ongelukkig zijn met hoe ze gerepresenteerd worden. Het continu fout gerepresenteerd zien van jezelf en je gemeenschap(pen) in de media, leidt tot een ‘*politics of recognition*’ (Taylor, 1994) die gelijk staat aan een gefrustreerde queeste voor erkenning, zichtbaarheid en inclusie in de media en de publieke sfeer. Twee patronen kunnen hierbij onderscheiden worden (niettegenstaande interne verschillen) namelijk de algemene bezorgdheid over stereotypering en racisme en ten tweede een bezorgdheid over authenticiteit en accuraatheid van de representaties. Verder blijkt dat minderheden de media representaties van zichzelf interpreteren vanuit de idee van ras en racisme, terwijl ‘blanke’ kijkers andere interpretatieve kaders gebruiken (Siapera, 2010). Wat derhalve ontbreekt zijn studies die beide domeinen samenbrengen en de complexiteit van mediaconsumptie aankaarten, namelijk de link tussen representatie en receptie en de rol van identiteiten en the self want:

“Media representations not simply invite positions of interpretation, but also encourage their audiences to (re)think of themselves. Reception and mediated representations of cultural diversity are in these terms: encounters between different imaginings of community (Anderson, 1991)” (Siapera, 2010: 176).

Interpretaties van representaties kunnen hegemonische, genegotieerde of oppositionele lezingen zijn, andere leiden dan weer mogelijks tot een synthese en ontwikkeling van nieuwe ‘imaginings’, terwijl andere overbodig worden. In deze context wijzen Madianou (2005) en Aksoy en Robins (2000) erop dat algemene mediaconsumptie niet significant verschilt tussen gemeenschappen. Verschillen zijn eerder gebaseerd op basis van andere factoren zoals gender, klasse, generatie... Desalniettemin, wanneer media racistische en stereotypische beelden – van ‘turk zijn’ bijvoorbeeld – uitzenden, wordt het dagdagelijks kijken van kijkers met Turkse achtergrond verstoort en wordt hun identiteit als lid van een bepaalde minderheid naar de voorgrond gebracht. Door dit soort representaties worden leden van minderheidsgroepen ‘de andere’ waarbij ze uitsluiting en marginalisering ervaren die uitgaat van de publieke sfeer (Siapera, 2010). Concluderend kunnen we stellen dat het proces van identiteitsvorming bij de receptie van gemediatiseerde representaties complex verloopt. Ten eerste houdt het een positie vis-à-vis bepaalde representaties in. Ten tweede produceert het een identiteit die het product is van complexe articulaties tussen iemands’ persoonlijke achtergrond, sociaal, cultureel en andere vormen van kapitaal, de bredere socio-culturele en politieke context, media representaties en mediaobjecten die bepaalde identiteitsposities interpellieren (Gillespie, 1995; Siapera, 2010).

Ook in Vlaanderen en Nederland vinden we een (beperkt) aantal receptiestudies bij cultureel/etnische minderheidsgroepen terug die vooral betrekking hebben op interpretaties van mediateksten

⁷ Hierbij dient opgemerkt te worden dat Nederland een grotere traditie heeft in het produceren van multiculturele programma's (vb. *ONM*, *Rayman is laat...*) en specifieke multiculturele zenders (vb. MTNL) in vergelijking met Vlaanderen waar de openbare omroep slechts een aantal beperkte initiatieven nam tot multiculturele programmatie (vb. *Couleur locale*, uitzending door derden). Wat niet wil zeggen dat de openbare omroep in Vlaanderen (VRT) geen aandacht besteedt aan diversiteit op het scherm (vb. charter diversiteit, performantiemaatstaven, uitzendingen door derden).

en of interpretaties van representaties van 'zichzelf'.⁷ De resultaten komen grotendeels overeen met internationaal onderzoek dat wijst op een 'politics of recognition' (cf. supra). In Vlaanderen focust dit onderzoek voornamelijk op representaties in nieuwsmidia (vb. Clycq et al., 2005; Devroe, Driessens & Verstraeten, 2010). Deze studies tonen aan dat het Vlaamse televisienieuws door respondenten met Marokkaanse en Turkse achtergrond als vertekend gezien wordt. Etnische minderheden worden op té stereotiepe wijze voorgesteld en worden al te vaak in verband gebracht met thema's als criminaliteit, terrorisme en fundamentalisme. Dit leidt tot gevoelens van exclusie in de publieke sfeer (Clycq et al, 2005; Devroe et al, 2010). El Sghiar en dhaenens (2011) voerden een multimethodisch kwalitatief onderzoek naar televisieconsumptie bij een groot aantal gezinnen van Turkse en Marokkaanse achtergrond in Vlaanderen. Voor deze respondenten bleek mediagebruik en -consumptie voornamelijk een confrontatie te zijn met eenzijdigheid, negativiteit, clichés en stereotypen. Doorgaans hekelden ze ook de gebrekkige kennis over 'minderheidsgroepen' en de interne dynamiek en ontwikkelingen. De respondenten bekritiseerden het gebrek aan pluralisme (schermdiversiteit), het gebruik van dubbele standaarden, de foute generalisering en de disproportionele belangstelling voor excessen (vb. criminaliteit) op de Vlaamse beeldbuis (cf. Clycq, Michielsen & Timmerman, 2005). De ongelijke behandeling van islam vergeleken met andere religies kwam minder vaak naar voren bij diegenen die zich minder 'religieus' identificeren. Desalniettemin was er een algemene consensus dat media religie, en meer specifiek islam (in plaats van 'etniciteit') als allesverklarend kader gebruiken voor maatschappelijke problemen, inclusief crimineel gedrag. Deze beeldvorming leidde bij sommige participanten tot een gevoel van 'systematische visering', een stramien dat in toenemende mate ook van toepassing is op nieuwe migratiegroepen in Vlaanderen (vb. Roma's). Tenslotte kwam er ook kritiek op de keuze van sprekers en experts bij nieuwsfeiten. De auteurs concluderen dat de respondenten zich willen herkennen in het televisieaanbod. Deze herkenning omvat echter meer dan enkel een herkenning van de eigen 'etnische' of 'religieuze' identificaties. Denkkaders, leeftijd, gender et cetera zijn eveneens cruciale identificatiepijlers.

Deze bevindingen en gevoelens van frustratie bij allochtone kijkers worden (gedeeltelijk) ondersteund door kwantitatieve en kwalitatieve inhoudsanalyses van representaties van etnische minderheden in het Vlaamse televisienieuws (cf. Broos & Van Den Bulck, 2009). Hieruit blijkt dat items over allochtonen nog steeds vaak handelen over criminaliteit: één op vijf allochtonen in beeld wordt voorgesteld als slachtoffer terwijl maar liefst één op drie als dader aan bod komt. Ook worden allochtonen minder aan het woord gelaten dan autochtonen. Zelfs in de items over de 'typische allochtonenthema's' blijft hun rol nog te vaak beperkt.

Onderzoek van De Bruin (2005) en De Leeuw (2005) uit Nederland en van Dhoest (2009) in Vlaanderen werpen licht op de mediareceptie van fictiegenres zoals soaps en de vorming van identiteiten. De Bruin verkende hoe Nederlandse tienermeisjes met verschillende achtergronden (Marokkaans, Turks, Surinaams en Nederlands) Nederlandse soaps hanteren als culturele toolbox om (etnische) identiteiten te vormen. Soaps vormden voor deze meisjes een gedeeld referentiekader

⁸ Daarenboven moeten pluralisme en diversiteit gekoppeld worden aan een hogere kwaliteit van de programmatie omdat dit laatste nog steeds de belangrijkste vereiste is voor de kijker (El Sghiar & dhaenens, 2011).

bij hun identiteitsvorming. Enkel over het thema representatie van minderheden, bleken de meisjes uit de minderheidsgroepen een kritischere houding aan te nemen. Ook de Leeuw (2005) wijst op het belang van televisiefictie in de constructie van identiteiten en vond dat jongeren uit etnische minderheidsgroepen de mis- en onderrepresentatie op het televisiescherm hekelen. Ook in Vlaanderen kwam Dhoest (2009) tot dezelfde conclusie dat de meeste allochtone kijkers (18-25 jaar) ontevreden zijn over de representatie van hun gemeenschap in soaps. Hij stelt dat deze kijkers een referentiële lezing toepassen door de beelden te vergelijken met hun eigen realiteit, en op zoek zijn naar rolmodellen en bevestiging. Ook wijst hij op het probleem van 'token representatie' waarbij enkel meervoudige beelden accuraat de diversiteit aan levenssituaties van etnische minderheden kunnen representeren en zo voorzien in bevredigende zelfbeelden.

Een aantal auteurs formuleren aanbevelingen voor een betere representatie van minderheden op het Vlaamse televisiescherm. Volgens Dhoest (2009) zou een normalisering van etnische diversiteit op de publieke omroep (VRT) bevorderd kunnen worden door inclusie van meer etnische personages in banale verhaallijnen van soaps die het dagelijkse leven representeren. El Sghiar en dhaenens (2011) zijn het hier niet helemaal mee eens en stellen dat pluralisme en beeldvorming niet altijd te maken hebben met emotionele of normatieve identificaties met 'religie' of 'etniciteit' omdat dan geen rekening gehouden wordt met subalterne groepen binnen minderheden (vb. jongeren, vrouwen,...). Met andere woorden, een groter aantal 'etnische' personages op het scherm is dus niet voldoende en een meer gelaagde definitie van 'allochtonen' is noodzakelijk om de heterogeniteit en diversiteit binnen de groep eer aan te doen⁸. Naast het eerder 'klassieke' receptieonderzoek waarbij kijkerinterpretaties over representaties op televisie – al dan niet gelinkt aan identiteitsvorming – onderzocht worden (cf. supra), is er recentelijk aandacht voor het potentieel van cultureel burgerschap bij receptie van populaire cultuur (Van Zoonen, 2004; Hermes, 2005; Müller & Hermes, 2010). Dit soort onderzoek hoort thuis binnen de rijke traditie van publieksonderzoek dat aantoonde hoe kijkers omgaan met mediacontent en de beelden en discoursen gebruiken om de symbolische strijd in hun eigen alledaagse leven aan te tonen (Fiske, 1989; Gillespie, 1995). Cultureel burgerschap is het recht om cultureel verschillend te zijn binnen een gemeenschap en de plicht om respectvol met deze verschillen om te gaan (Jaggar, 1999; Miller, 2006) en is opgebouwd uit een proces van continue performance eerder dan uit een set van abstracte wetten en regels. De performance van cultureel burgerschap wordt gedefinieerd als de strijd om normen, praktijken, betekenissen en identiteiten waardoor groepen en individuen sociaal ingesloten dan wel uitgesloten worden. Simpelweg gaat het om "the negotiation of the role of cultural difference in everyday life" (Müller & Hermes, 2010:194). Müller en Hermes (2010) onderzochten de rol van populaire cultuur bij cultureel burgerschap aan de hand van een casestudy van de Nederlandse multiculturele reality soap *'West Side'* (AT5, 2006). Er werd nagegaan of kijkers televisiedrama gebruiken om de civiele cultuur te versterken en connecties op te bouwen in multiculturele samenlevingen. Populaire cultuur speelt een belangrijke rol in het alledaagse proces van identiteitsvorming, de reproductie van

⁹ Müller en Hermes (2010) bekritiseren het actieve publieksparadigma zoals traditioneel in cultural studies is ingeschreven.

¹⁰ Zoals eerder gesteld heeft Nederland een grotere traditie in het uitzenden van multicultureel drama dan Vlaanderen.

(ingebeelde) gemeenschappen en het verspreiden van ideologie. Afhankelijk van de specifieke content, kan de consumptie van bepaalde mediateksten verschillende vormen van reflectie oproepen over de rol van cultureel verschil in het alledaagse leven (Hermes, 2005). Reacties van kijkers blijken niet altijd ‘subversief’ of ‘resistant’ te zijn⁹. De meeste kijkers gebruikten een beperkte set van repertoires om betekenis te geven aan de show waarbij ze soms politieke issues aankaarten. Onder bepaalde specifieke omstandigheden – voornamelijk bij emotionele betrokkenheid van de kijker – leidde dit tot de performance van cultureel burgerschap. Multicultureel drama¹⁰ kan dus leiden tot discussies aangaande de rol van culturele verschillen in het alledaagse leven van kijkers. Deze performance van cultureel burgerschap moet gezien worden als een “insurgent practice” dat verdere mediatie vereist in andere sferen van het publieke en private leven door beleidsmaatregelen of acties van burgers om zo kritische maatschappelijke gevolgen te produceren. Ook wijzen de auteurs erop dat de ‘actieve kijker’ niet verward mag worden met de ‘actieve burger’ hoewel de twee gerelateerd zijn in sommige omstandigheden. Het idee van cultureel burgerschap is ook in ons empirisch luik een zinvol concept.

2.3. Diaspora, gender en seksuele identiteit

Gender, etniciteit en seksualiteit – als deelidentiteiten (cf. Gauntlett, 2002) – zijn geen individuele identiteitsconstructies maar wel het resultaat van discursieve praktijken. Discoursen bepalen de manier waarop we de wereld rondom ons en onszelf percipiëren. Als we vandaag de dag over seksualiteit, constructies en interpretaties van seksualiteit op televisie spreken, moeten we dit dus zien binnen het maatschappelijke discours, binnen een specifieke ruimtelijke en historische context waar machtsrelaties de *power/knowledge* structuren bepalen (Foucault, 1978). Hierboven (cf. supra 2.1) wezen we er al op dat identiteit enkel kan gevormd worden binnen de repertoires en representaties die voorhanden zijn. Populaire media zijn een essentieel kanaal voor de verspreiding van heersende discours en bepalen dus mee welke repertoires voorhanden zijn.

Televisieprogramma’s met thema’s als seksualiteit en identiteit bijvoorbeeld worden enthousiast uitgezonden en gesmaakt bij het publiek (Gauntlett, 2002). Om te begrijpen hoe mensen constructies van gender en seksualiteit lezen en interpreteren, moeten we de relatie tussen de verschillende kennisdomeinen, types van normativiteit en vormen van subjectiviteit begrijpen (Johansson, 2007; Rahman & Jackson, 2010).

Ons onderzoek focust op de betekenisgeving omtrent seksualiteit en seksuele identiteiten bij diaspora adolescenten in Vlaanderen. Adolescentie is “a socially constructed and multiple identity whose relations to other social formations are constantly in flux” (Austin & Willard, 1998: 3). Seksueel gedrag en seksuele identiteitsvorming maken integraal onderdeel uit van de ontwikkeling als adolescent. Hierbij spelen zowel psychologische als socio-culturele factoren een rol. Daarom zet

¹¹ Een recent krantenartikel uit De Morgen (22/07/2011) kopt bijvoorbeeld: 'Romantische films beïnvloeden seksueel gedrag van meisjes'.

¹² Rahman en Jackson (2010: 179) spreken in deze context over 'seksuele scenario's'.

¹³ Uit Vlaams onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat adolescenten vertrouwen op media (naast peers en familie) als belangrijke bronnen voor informatie over seks en seksualiteit (Adriaens, Van Damme & Courtois, 2011).

onderzoek naar media en identiteit bij jongeren concepten als gender en seksualiteit centraal op de onderzoeksagenda (Moran, 2000; Durham, 2004; Johansson, 2007). Het engagement van jongeren in seksuele activiteiten leidde vaak tot morele paniek en een medicalisering van tienerseksualiteit. Hierbij werden media vaak met de vinger gewezen¹¹. Het publieke en academische debat rond seksualiteit bij tieners focust daarenboven voornamelijk op meisjes omwille van de potentiële consequenties van hun seksueel gedrag. Seksualiteit van meisjes wordt dan ook vaak als risicovol en problematisch geconstrueerd (Irvine, 1991) wat een monolithisch en ahistorisch beeld geeft van seksualiteit en adolescentie dat er niet in slaagt de complexiteit van etniciteit, klasse en cultuur en hun impact op seksualiteit te vatten. Niettegenstaande blijkt uit onderzoek dat een dubbele morele standaard voor meisjes nog niet van het toneel verdwenen is. Jonge vrouwen blijven kwetsbaar voor negatieve identificatie als 'slet' als ze té seksueel of als 'frigide' als ze niet seksueel genoeg bevonden zijn (Rahman & Jackson, 2010: 182).

Seksualiteit van adolescenten wordt vorm gegeven door verscheidene, vaak tegenstrijdige discoursen (Johansson, 2007). Volgens Irvine (1991) zijn er negen domeinen waarin betekenis gegeven wordt aan seksualiteit: de seksuele identiteit, reproductieve strategieën en gedrag, seksuele taal en publiek discours, de gezinscontext, non-reproductieve seksualiteit, het doel van seks en de rol van plezier en genot, kennis en betekenisgeving van het lichaam en seksueel geweld. Durham (2004) vult deze lijst aan met media als een cruciaal domein voor de productie en verspreiding van seksuele scripts¹². Media maken substantieel deel uit van het sociale discours rond seksualiteit (Brooks, 1995; Durham, 1995; Gauntlett, 2002; Buckingham & Bragg, 2004; Rahman & Jackson, 2010) en stellen seksualiteit vaak voor als de 'sleutel tot persoonlijk geluk' en belangrijk onderdeel van 'the self' (Gauntlett, 2002). Voor adolescenten zijn media discours vitaal voor de seksuele ontwikkeling en betekenisgeving¹³. Hoewel de media belangrijke verspreiders zijn van identiteit, gender en seksualiteit, heeft het publiek ook een eigen referentiekader met verschillende gevoelens en attitudes omtrent deze onderwerpen. Er ontstaat dus een soort dialoog, een interactie tussen mediaconsumenten en mediaboodschappen (Gauntlett, 2002).

Ondanks de toegenomen academische interesse in de triade jongeren, media en seksualiteit blijft "sexuality dangerously undertheorized in the literature on media, adolescence and race/ethnicity" (Durham, 2004:143). Wat ontbreekt zijn meer complexe vragen omtrent gemediatiseerde constructies van gender en seksualiteit in interactie met andere identiteitsassen zoals etniciteit, klasse, religie, natie. Net als deze studie voor ogen heeft, probeerde Durham (2004) met haar receptieonderzoek bij jonge migrantenmeisjes van Aziatische oorsprong (2004) dit hiaat op te vullen door zowel aandacht te hebben voor gender en seksualiteit als etniciteit. Ze toonde aan dat seksualiteit als onderdeel van de diaspora identiteit kan gezien worden als een 'site of hybridization'. Diaspora vrouwen ervaren drastische verschillen in de manier waarop vrouwelijke seksualiteit geconceptualiseerd en geuit wordt in verschillende culturele contexten en media (Durham, 2004: 144). Vrouwelijke seksualiteit wordt hierdoor een arena voor machtsstrijd. Deze verschillende

¹⁴ Hoewel familiedynamiek een belangrijke rol speelt bij het construeren van een seksuele identiteit, mag dit niet gereduceerd worden tot een familie verhaal (Durham, 2004).

culturele codes van seksualiteit hebben dagdagelijkse fysieke en psychische consequenties. Recente studies bij diaspora meisjes tonen aan dat machtsrelaties een belangrijke rol spelen in de seksuele dynamiek van diaspora families (Espiritu, 2001; Maira, 2002; Gillespie, 1995; Qin, 2009; Adriaens, 2010). Familie-eer in diaspora gezinnen hangt vaak af van de kuisheid en het seksueel gedrag van dochters wat ook de aanwezigheid van een seksuele dubbele standaard verklaart (Gillespie, 1995). Durham (2004: 145) stelt dat meisjes in diaspora gezinnen¹⁴ vaak streng beperkt worden in hun seksueel gedrag terwijl de Westerse cultuur vrouwen en meisjes blijft hyperseksualiseren. Dit is waarom de notie van hybridisering als een aspect van de globale samenleving nuttig is om gender en seksualiteit in een diaspora context te plaatsen. Voor diaspora jongeren zijn de interne en psychologische dimensies van gender en seksuele identiteitsconstructie namelijk nauw verbonden met een transnationale identiteit. Deze identificaties ontstaan in een 'mediascape' van populaire cultuur die zowel lokaal als globaal circuleert en via elektronische kanalen die makkelijk toegankelijk zijn voor hedendaagse jongeren. Durham (2004:156) concludeert dat:

"For the girls in this study, sexual self-identification is a political project that is articulated to gender, race and culture. Inherent in it is a critique of the dominant discourses of assimilation that would draw them into the culturally fetishized role of the hypersexual woman of color, and a concomitant critique of the essentialized, marginal sexual script of the Indian immigrant with its "fantasies of sexual purity and fears of polluting seductiveness that are part of larger ideology of ethnic authenticity at work" in its popular cultural forms (Maira, 1998:361)."

Door het formuleren van kritiek op zowel het dominante discours van hyperseksualisering als op het 'etnische' authenticiteitsdiscours, creëren de meisjes ruimte voor het vormen van nieuwe seksuele identiteiten die emancipatorisch potentieel hebben en plaats maken voor "new imaginings of gender and sexuality" en "new ethnicities" (Durham, 2004: 257).

Ook in Vlaanderen is onderzoek naar seksualiteitsbeleving bij allochtonen schaars en zijn studies naar gemediatiseerde representaties van seksualiteit en gender in intersectie met identiteit helemaal onbestaande. Sociologisch onderzoek naar seksueel gedrag bij Marokkaanse allochtone jongeren van de tweede generatie in Vlaanderen wijst op het gebrek aan kennis en informatie over seksualiteit (Hendrickx, Lodewijckx, Royen & Denekens, 2002 en 2004). Ook recent Gents onderzoek (De Morgen, 16 augustus 2011) toont aan dat meisjes van allochtone origine (en gelovige meisjes) meer seksueel risicogedrag vertonen, minder kennis hebben van anticonceptie en minder seksuele ervaring hebben in vergelijking met hun niet-gelovige of Belgische leeftijdsgenoten. Hendrickx et al. (2002, 2004) tonen aan dat maagdelijkheid tot het huwelijk is een zeer belangrijk gegeven voor meisjes omdat de waarde en de eer van de familie hiermee verbonden is. Jongens hanteren een dubbele standaard voor voorhuwelijkse geslachtsgemeenschap aangezien ze zelf seks hebben voor het huwelijk (meestal met niet-Marokkaanse meisjes) maar van hun toekomstige (Marokkaanse)

¹⁵ Uit grootschalig surveyonderzoek naar seksuele attitudes bij 1300 jongeren tussen 16 en 19 jaar in de VS bleek dat vele jonge mannen (vooral mannelijke) homoseksualiteit veroordelen en alles aan doen hun heteroseksuele identiteit te beschermen terwijl de lesbische identiteit vaak als opwindend gezien wordt. Jonge vrouwen zijn toleranter ten opzichte van homoseksualiteit en hebben minder het gevoel hun heteroseksualiteit te moeten beschermen. Homofobie is verweven in de traditionele gender orde (Johansson, 2007).

vrouw verwachten maagd te zijn. Ze kijken neer op vrouwen die zich niet houden aan de voorhuwelijkse restricties. Ook meisjes verkiezen een maagd als echtgenoot, maar zeggen te beseffen dat jongens seksueel actief zijn voor het huwelijk, mede door het feit dat jongens meer bewegingsvrijheid hebben. Met betrekking tot homoseksualiteit¹⁵ menen de respondenten uit dit onderzoek dat zowel de homoseksuele identiteit als homoseksuele seksuele praktijken verboden zijn tenzij de man de 'actieve partij' kan zijn (Hendrickx et al., 2002 en 2004). Wanneer het op 'seks talk' aankomt, blijkt uit onderzoek bij Marokkaanse jongeren in Vlaanderen (Lodewijckx & Hendrickx, 1998) dat praten over seksualiteit in huiselijke kring taboe is. De meisjes en jongens krijgen geen voorlichting van hun ouders, dit niet omwille van religieuze redenen, wel uit schaamte en respect voor de ouders. Toch praten meisjes wel over seks met vrouwelijke familieleden van hun eigen leeftijd en met vriendinnen, voor jongens geldt hetzelfde maar dan van het mannelijk geslacht.

In traditionele diaspora gezinnen is er met andere woorden sprake van een patriarchaal discours (Foblet, Djait, & Pieters, 2004). Dit wordt ook gereflecteerd in het televisiegebruik van diaspora familieleden met Turkse en Marokkaanse roots (Adriaens, 2010). Respondenten uit dit kwalitatief receptieonderzoek wijzen op de vaderlijke autoriteit over de afstandsbediening als inherent aan de Turkse en Marokkaanse culturele erfenis. Daarenboven is het een ongeschreven regel dat seksuele content op televisie niet mag bekeken worden, grotendeels uit respect voor de ouders. Om dit verbod te verklaren wijzen sommige respondenten naar religieuze waarden, waar anderen eerder culturele waarden aanduiden. Daarnaast is het duidelijk dat ouders televisie als een belangrijke representatieve machine zien van seksuele scripts. Ouders wijzen op de gevaren ervan voor seksuele transgressie en wangedrag, en dit zeker voor meisjes gezien hun maagdelijkheid cruciaal is voor het behoud van de familie-eer. Jongens zijn gesocialiseerd om verantwoordelijkheid op te nemen over hun zussen en jongere broers, ook bij het televisie kijken. De meeste mannelijke respondenten voelen zich persoonlijk verantwoordelijk voor het gedrag van hun zussen en vrouwelijke respondenten tolereren het gezag van hun broers. Sommige jongens maken echter een uitzondering voor hun oudere zussen terwijl anderen geen onderscheid maken naargelang leeftijd. (Adriaens, 2010).

3. METHODOLOGIE

3.1. Onderzoeksvragen

Het doel van dit specifiek kwalitatief receptieonderzoek is een beter begrip te krijgen van de receptie van (seksuele) televisiecontent en representaties van zichzelf en seksualiteit. Daarenboven wordt de link gelegd tussen deze receptie en de constructie van een eigen identiteit. Meer concreet beoogt dit rapport een antwoord te vinden op volgende onderzoeksvragen:

- (1) Hoe geven diaspora jongeren betekenis aan representaties van (diaspora) minderheden op televisie en meer bepaald in televisiefictie? In welke mate spelen verschillende identiteitsassen hierbij een rol?
- (2) Hoe geven diaspora jongeren betekenis aan gemediatiseerde representaties van seksualiteit en in welke mate spelen seksuele, etnische, en gender identiteiten hier een rol bij?

3.2. Methode: focusgroepen

Dit kwalitatief publieksonderzoek kan gesitueerd worden binnen de traditie van het actieve publieksparadigma binnen mediastudies (Ang, 1985; Jensen, 2002). Dergelijk onderzoek vertrekt vanuit de actieve kijker die binnen een concrete sociale en maatschappelijke context mediacontent interpreteert. Enkel kwalitatief onderzoek kan de complexiteit van het menselijke leven vatten zonder de integriteit te schenden of de 'onderzoeksubjecten' te dehumaniseren (Kotre, 1984). De focus hier ligt op het blootleggen van complexe betekenisgevende praktijken van diaspora jongeren omtrent representaties op televisie en (seksuele) identiteiten.

McRobbie (1994) meent dat etnografisch onderzoek de meest valabele methode is om inzicht te krijgen in "the social conditions and experiences which play a role in constituting [young people's] subjectivities and identities" (1994: 193). Aangezien dit onderzoek de identiteitsconstructies van diaspora jongeren in relatie tot televisierepresentaties en culturele discours wil verkennen, was een traditioneel etnografisch onderzoek onmogelijk gezien we té lang zouden moeten wachten tot de jongeren spontaan tot dit onderwerp kwamen. Daarom opteerden we gebruik te maken van focusgroeponderzoek, hoewel diepte-interviews ook een valabele optie zouden geweest zijn. Focusgroepen zijn een kwalitatieve, interpretatieve onderzoeksmethode en zijn exploratief van aard (Schröder et al., 2003). Focusgroepen zijn een accurate methode om op een relatief korte tijdsspanne veel informatie te vergaren van een tamelijk groot aantal personen (Morgan & Krueger, 1998: 4). Ten tweede laat deze methode toe dat onderzoekssubjecten zich veilig voelen bij het praten over emoties en gevoelige onderwerpen zoals seksualiteit (Montell, 1999). Montell (1999) stelt dat focusgroepinterviews de meest geschikte methode zijn voor het bestuderen van gender en

¹⁶ We gebruiken de afkorting FG voor focusgroep.

¹⁷ Omwille van privacyredenen werden schuilnamen gebruikt.

¹⁸ In dit rapport gebruiken we de meest courante term om etnische minderheden te groeperen, namelijk 'allochtonen'. We zijn er ons van bewust dat dit een alterisering en homogenisering impliceert. Verder is het onmogelijk te spreken over de binaire constructie allochtoon/autochtoon zonder de machtsrelaties en discoursen te erkennen die deze binaire opposities construeren (Duits, 2008; Faas, 2009).

¹⁹ Ook op de indeling 'eerste, tweede, derde' generatie kan kritiek geleverd worden aangezien er bijvoorbeeld ook sprake is van tussengeneraties en huwelijksmigratie.

seksualiteit. Deze onderwerpen zijn volgens haar ambigu en beladen en daarom bieden groepsinteracties “richer and more complex information than individual interviews” (1999: 48). Terwijl we bij een diepte-interview slechts de mening van één persoon tegelijkertijd te horen krijgen, worden bij deze techniek verschillende opinies tegenover elkaar geplaatst, waardoor er discussies kunnen ontstaan. Bovendien is er sprake van een grotere validiteit omdat individuen in een gespreksituatie eerder voor hun mening zullen durven uitkomen en minder geneigd zullen zijn tot het geven van sociaal wenselijke antwoorden. Focusgroepen zijn dan ook effectief als de gesprekstopics aansluiten bij de heersende waarden en normenpatronen (Schröder, 2003). Toch mogen sociaal wenselijke antwoorden niet worden uitgesloten aangezien mensen vaak de neiging hebben om antwoorden te geven die in overeenstemming zijn met verscheidene normen in de maatschappij (Morgan & Krueger, 1998).

Concreet is een focusgroep een vorm van kwalitatief onderzoek waarbij er een groepsdiscussie tussen 6 a 10 respondenten (ideale aantal respondenten is afhankelijk van bron) plaatsheeft rond een specifiek ‘gefocus’ thema. Dit gesprek wordt geleid door een moderator, bijgezet door een comoderator en duurt ongeveer één tot twee uren (Morgan & Krueger, 1998). Meestal hebben de respondenten een gemeenschappelijke eigenschap. Bij dit onderzoek werden er in totaal 5 focusgroepen (N= 36) afgenomen met diaspora jongeren in maart, april en mei van 2011. Bij de samenstelling van de groepen werd er een hoge mate van homogeniteit nagestreefd (op basis van geslacht, leeftijd, diasporagroep). Wij opteerden voor natuurlijke, homogene groepen om een ‘veilige omgeving’ te creëren voor de respondenten (cf. supra). Zeker wanneer er gepraat wordt over ‘taboeonderwerpen’ als seksualiteit, is een vertrouwde omgeving belangrijk (cf. Durham, 2004). De focusgroepen zijn ‘natuurlijk’ omdat de groepen die bevestigd werden, reeds bestaande groepen waren. Zo is FG1¹⁶ een meisjesgroep uit de jongerenwerking (VZW Jong Gent), FG2 is een klasgroep (3^e jaar BSO leerlingen) uit een Gentse secundaire school (KTA Mobi), FG3 is een zaalvoetbalploeg uit Gent, FG4 en 5 zijn ook beiden klasgroepen uit de Gentse school De Toren van Babel (zie bijlage 7.1). Bij de interpretatie van de resultaten moet uiteraard rekening gehouden worden met de specifieke context waarin de focusgroep plaatsvond (Hermes, 2005; Duits, 2008).

3.3. Respondenten

Er werden vijf focusgroepen afgenomen met een totaal van 36 respondenten, 18 meisjes en 18 jongens (zie bijlage 7.2).¹⁷ De respondenten behoren allemaal tot de levensfase van de adolescentie (13-19 jaar) en kunnen als allochtoon¹⁸ benoemd worden. Hoewel alle deelnemers een andere migratieachtergrond hebben, kunnen we hen toch indelen naargelang eerste, tweede of derde generatie allochtoon¹⁹. Eerste generatie allochtonen zijn jongeren die niet in België geboren zijn maar in de loop van hun leven naar België geïmmigreerd zijn, ze hebben niet altijd een Belgische

identiteitskaart en zitten vaak in asielaanvraagprocedures. Focusgroepen 4 en 5 werden afgenomen in een Gentse school (Toren Van Babel) die vooral eerste generatie migrantenjongeren als leerlingen heeft. Focusgroep 4 (N=8) besloeg respondenten die pas in België waren toegekomen (max. 1 jaar) en in de 'taalbad klas' zitten. In dit taalbad maken de leerlingen kennis met de Nederlandse taal wat ervoor zorgde dat het gesprek stroef en moeizaam verliep. De respondenten in deze groep zijn uit een wijde range aan landen afkomstig: Verenigd Koninkrijk, Irak, Brazilië, Angola, Bulgarije en Turkije. Ook de andere groep uit deze school (FG5, N=6) omvat eerste generatie diaspora meisjes afkomstig uit verschillende landen: Bulgarije, Dominicaanse republiek, Angola, Palestina, Polen. Deze meisjes verblijven ongeveer twee jaar in België en volgden reeds het taalbad, waardoor hun Nederlandse taalkennis aanzienlijk beter is en de conversatie vlotter verliep.

Tweede generatie diaspora worden door het Steunpunt voor gelijke kansenbeleid (Van Aerschoot, 2007) gedefinieerd als: mensen van wie één of beide ouders in een niet-Europees land geboren zijn en wiens beide grootouders in een niet Europees land geboren zijn, maar zelf wel in België geboren zijn. Alle respondenten (op één na) uit FG1, FG2 en FG3 zijn tweede generatie diaspora, met Turkse of Marokkaanse achtergrond. Derde generatie diaspora zijn jongeren die zelf en diens ouders in België geboren zijn en wiens grootouders afkomstig zijn uit niet-Europees land. Slechts één respondent uit FG2 is derde generatie.

Zoals de tabel laat zien, is er een grote diversiteit aan respondenten. Aangezien dit onderzoek focust op de receptie van verschillende televisierepresentaties bij diaspora jongeren, is het niet de bedoeling te focussen op verschillen tussen leeftijden, diaspora generaties... Wel dient dit onderzoek als een instrument om een wijd spectrum van verschillende betekenisschema's en repertoires aan bod te laten komen.

TABLE 1   *Overzichtstabel van de focusgroepen in het publieksonderzoek*

Nummer FG	Datum	Aantal respondenten	Sekse (M/V)	Leeftijd respondenten	Diasporageneratie
FG1	7/05/2010 17u30-19u	4	4V	14-15j	2e G
FG2	2/04/2010 8u30-10u	8	8M	16-19j	2e G 3e G
FG3	2/04/2010 19u30-21u	10	10M	16-18j	2e G
FG4	22/03/2010 13u-14u	8	8V	13-14j	1e G
FG5	22/03/2010 14u-15u10	6	6V	14-18j	1e G
N=5		N=36	18V 18M	13-19 j	1e-3e G

²⁰ Omwille van een technisch probleem werd in focusgroepen 4 en 5 een ander fragment getoond, namelijk een vrijscène uit de Vlaamse telenovela *Sara* (VTM) – een adaptatie van de Colombiaanse *Betty La Fea* (RCN).

3.4. Interview protocol

De focusgroepen verliepen semi-gestructureerd op basis van een topiclijst (zie bijlage 7.3) en duurden ongeveer 1 uur en 30 minuten. Er werd gebruik gemaakt van twee videofragmenten uit populaire tienerseries (*One Tree Hill* en *Gossip Girl*²⁰) om bepaalde thema's aan te snijden en de aandacht te trekken. De verzamelde data werden opgenomen met een digitale audio-recorder en achteraf ad verbatim getranscribeerd.

Voor de eigenlijke start van het groepsgesprek werden de respondenten gevraagd een vragenlijst (zie bijlage) met een aantal basisgegevens in te vullen (leeftijd, geslacht, familieachtergrond, migratiecontext) in te vullen. Het eigenlijke groepsgesprek begon met een aantal vragen met betrekking tot het onderwerp van deze studie. Eerst werd gepeild naar hun televisiegebruik, programmavoorkeuren en sociale kijkcontext. Daarna werd een videofragment (vrijscène) uit *One Tree Hill* getoond en werd gepeild naar de perceptie van seksualiteit op televisie en identificatie in het dagelijkse leven. Ook werd gepraat over seksuele moraal, seksueel gedrag en genderrollen aan de hand van een fragment uit de populaire tienerserie *Gossip Girl* en een tweetal stellingen. Vervolgens werden een aantal vragen gesteld omtrent interpretaties van (stereotiepe) representaties op televisie. Naargelang het gesprek vorderde, werden vervolgvragen gesteld. Als moderator leidde ik het gesprek maar mijn input was minimaal. Ik probeerde vooral goed te luisteren en liet de respondenten het tempo van het gesprek bepalen. Op het einde van het gesprek, kregen alle deelnemers een cinematicket als bedanking.

3.5. Data analyse

De data-analyse benadering kan gesitueerd worden binnen de traditie van grounded theory (Glaser & Strauss, 1974), een reflexieve benadering die de data clustert op basis van terugkerende, repetitieve repertoires in het materiaal. Dit betekent dat er gebruikt werd gemaakt van procedures van analytische inductie waarbij voordien geen hypothesen worden opgesteld en de empirische data op zich gebruikt worden om hypothesen en theorie te formuleren. Hierbij wordt gebruik gemaakt van 'sensitizing concepts' die uit literatuur worden verkregen, in ons geval zijn dit: 'representatie', 'politics of recognition', 'identiteitsconstructie'. Concreet werd in onze data op zoek gegaan naar 'plots' of thema's die de respondenten vaak aanwenden Deze plots zijn gelinkt aan ruimere ideeën en referentiekaders. Van hieruit werd een codeerschema opgesteld (zie bijlage 7.4). Bij het analyseren van de 'plots' in de verhalen van de respondenten werd vooral aandacht besteed aan het opsporen van consistenties en variaties bij de respondenten (Durham, 2004).

4. EMPIRISCH LUIK: RESULTATEN

De resultaten van de receptieanalyse worden hieronder in twee grote delen ondergebracht. Het eerste deel (4.1) bespreekt de betekenisgevingprocessen omtrent representatie van allochtonen op televisie. Meer specifiek bekijkt het of respondenten familiair zijn met allochtone personages in Vlaamse televisiefictie, wat hun mening is over de onder- en misrepresentatie van ‘etnische’ minderheden op het scherm en wat hun suggesties zijn voor een positievere representatie. Het tweede deel (4.2) werpt licht op de betekenisgeving omtrent seksualiteit en genderrollen in het dagelijkse leven van onze respondenten en zoals gerepresenteerd op televisie. Eerst wordt dieper ingegaan op wat respondenten als seksueel getinte beelden percipiëren en of ze vinden dat er sprake is van een overaanbod van seks op televisie. Daarna wordt er gepeild of respondenten al dan niet deelnemen aan gesprekken over seksualiteit (‘seks talk’) en in welke mate ze televisierelaties als realistisch of identificeerbaar ervaren. Verder bespreken we de attitudes van de jongeren omtrent genderrollen, maagdelijkheid en eer, dubbele genderstandaarden, het huwelijk, homoseksualiteit in het alledaagse leven en gerepresenteerd op televisie.

4.1. Representatie van allochtonen

BA's? Bekende allochtonen?

In vier van de vijf focusgroepen worden er voorbeelden gegeven van bekende allochtone personages of bekende allochtone televisiefiguren. In de focusgroep (FG4) met eerste generatie migranten (de groep anderstalige nieuwkomers in Toren van Babel) kennen de respondenten het begrip ‘allochtonen’ niet. Wanneer ik hen uitleg wat dit precies inhoudt, is er niemand die op de vraag kan antwoorden, hoewel hun televisiegebruik wel aangeeft dat ze naast naar satellietzenders, ook naar Vlaamse televisiezenders kijken. In de andere groepen waar voornamelijk tweede generatie diaspora jongeren van Turkse en Marokkaanse origine aanwezig zijn, worden volgende TV figuren aangehaald: Hadise Acikgoz (zangeres met Turkse roots, presentatrice op één) wordt als een positief rolmodel gezien, de Turkse zanger Tarkan, de Duitse nieuwslezeres in Duitsland Kilia Utskan (FG1), Faroek Özgünes (nieuwsanker VTM) en Mohammed uit de film *‘Firmin’* van Dominique Deruddere (2007). De jongens (FG2) geven spontaan aan dat ze Mohammed een realistisch en positief voorbeeld vinden, het gaat namelijk over een jongen van Marokkaanse afkomst die wil boksen maar geweigerd wordt in de bokscub omwille van zijn afkomst waarop Firmin beslist hem te trainen. Wanneer ik hen vraag of ze Mo of Aïsha uit Thuis (één) kennen, vallen ze uit de lucht aangezien ze meestal niet naar de openbare omroep kijken maar vooral naar de commerciële jongerenzenders, enkel Hassan (FG2-M-18j-2G) en Abasi (FG2-M-17j-1G) lijken te weten wie

bedoeld wordt, maar geven aan dat de representatie van allochtonen op één niet realistisch of juist is, op Nederlandse zender daarentegen wel. Het voorbeeld van *ONM (Onderweg naar Morgen)* wordt hierbij aangehaald:

“Niet op één, op één is het niet realistisch, niet op Belgische kanalen, wel op Nederlandse kanalen, zoals ‘Onderweg naar Morgen’” Abasi (FG2-M-17j-1G).

Onderrepresentatie: een probleem?

Uit de focusgroepsgesprekken blijkt dat de meeste respondenten erkennen dat er een onderrepresentatie van allochtonen op de Vlaamse televisie is, hoewel een aantal respondenten aangeven hier nog niet echt over nagedacht hebben. De meeste respondenten vinden de onderrepresentatie dan ook niet meteen problematisch, voornamelijk omwille van hun hybride televisiegebruik (satellietzenders en Vlaamse zenders). Deze respondente wijst er ook op dat ze een toename van het aantal allochtone personages niet haalbaar acht:

“Ik heb daar eigenlijk nog niet over nagedacht, maar ik denk dat dat gewoon echt niet mogelijk is...[...] Weet je wat het ook is, wij hebben thuis satelliet TV, als we Turken willen zien, dan kunnen we daar wel mee volgen” Ayise (FG1-V-15j-2G).

Wel geven Ayise en haar vriendin Hatice (FG1-V-15j-2G) aan dat ze het leuker zou vinden als er meer allochtone personages getoond worden, ook al zeiden ze initieel dat ze hier nog niet echt over nagedacht hebben. Ayise (FG1-V-15j-2G) zegt *“ja, ik vind dat belangrijk, ik denk dat jij dat ook wel zou willen (tegen moderator)”*.

Het dominante discours onder de jongeren erkent dus dat er een onderrepresentatie is van allochtonen op het Vlaamse televisiescherm: *“Ik vind het jammer dat er zo weinig mensen van Turkse afkomst bijvoorbeeld op de televisie komen”* Hatice (FG1-V-15j-2G) of *“We vinden allemaal dat er te weinig allochtonen op de televisie komen”* Onur (FG3-M-17j-2G). Maar, ondanks de consensus omtrent de aanwezigheid van onderrepresentatie, vinden de respondenten kwaliteit en diversiteit in representatie belangrijker dan kwantiteit. Hierbij uiten ze voornamelijk hun verontwaardiging over de negatieve en stereotiepe beeldvorming (cf.. infra). Het geringe aantal allochtonen op TV is dus niet de grootste van hun zorgen, maar wel de kwaliteit van de beeldvorming. Hierbij wordt vaak verwezen naar het goede voorbeeld van de Nederlandse televisiezenders:

“Vinden jullie dat er te weinig allochtone personages op Vlaamse zenders te zien zijn?” (Moderator).

“Ja eigenlijk wel hé, nu ik erover nadenk” Tolga (FG3-M-17j-2G).

“En het is zo dat je die veel meer op de Nederlands televisiezenders ziet dan bij ons.” Volkan (FG3-M-16j-2G).

Een ander voorbeeld uit de groep eerste generatie migranten (FG4) toont aan dat zij ook het verschil zien met de Nederlandse televisie: *“Ik vind dat de Nederlanders meer buitenlanders tonen op hun TV... Zo meer Marokkanen en zo”*. Verder zegt ze: *“Natuurlijk vind ik dat belangrijk, dan voelen we ons beter, weet je wel...[...] Nu doen [tonen] ze veel witte mensen”* Maria (FG4-V-13j-1G). Waarop Nunu (FG4-V-14j-1G) antwoordt *“ja, meer mensen van andere landen tonen”*. Het is duidelijk dat de respondenten erkennen dat er op de Nederlandse televisie meer allochtonen getoond worden dan op onze Vlaamse TV. De bottom line is dat de respondenten het leuk zouden vinden als er meer allochtonen zouden getoond worden op voorwaarde dat eerst de kwaliteit en diversiteit van de beeldvorming verbetert. In deze context geven een aantal jongens wel aan dat het niet enkel in het nieuws zou moeten, maar ook *“overal op de televisie, ook in series”* Emre (FG3-M-18j-2G). Een andere voorwaarde is dat het ook een kwalitatief en interessant programma moet zijn. Het is niet omdat er meer allochtonen getoond worden, dat de jongeren ook überhaupt naar het programma zullen kijken. De zender (Vlaams, satelliet...) of het programma doen er eigenlijk niet toe, zolang het programma maar interessant is en leuk. Dit reflecteert hun hybride identiteit met betrekking tot TV gebruik:

“Zou je meer naar de Vlaamse televisie kijken als er meer allochtonen getoond worden?” (Moderator).

“Nee, niet echt” Emre (FG3-M-18j-2G).

“Ik kijk niet veel TV, maar het zou wel leuk zijn als je weet wat er met de allochtonen gebeurt, wat er nieuws is, dan zou ik meer kijken ja” Volkan (FG3-M-16j-2G).

“Alé ja, als het u interesseert hé” Tolga (FG3-M-17j-2G).

“Op het nieuws bedoel je dan?” (Moderator).

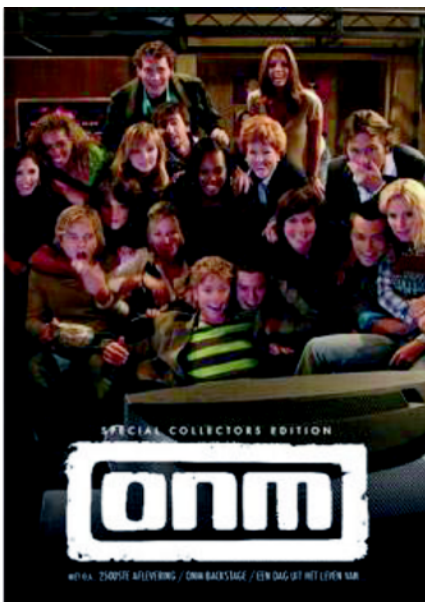
“In het algemeen hé, overal op televisie” Tolga (FG3-M-17j-2G).

“Algemeen, op televisie, en in televisieseries” Emre (FG3-M-18j-2G).

In FG5 zijn twee respondenten het niet eens dat allochtonen minder vaak op de Vlaamse televisie verschijnen. Ze zeggen regelmatig ‘allochtone mensen’ op de Vlaamse commerciële zenders zien. Hun definitie van ‘allochtonen’ is heel ruim en verwijst naar ‘alle mensen die geen Belg zijn’. Zo menen ze vaak Marokkanen, Italianen, Spanjaarden en mensen uit ‘veel verschillende landen’ te zien op televisie. Alima (FG5-V-14j-1G) zegt dat ze vooral ook veel zwarte mensen ziet op TV waarop Jarima (FG5-V-14j-1G) verwijst naar een aantal ‘neger’ rappers (zoals 50 cent en Isjas). Dit kan verklaard worden door het feit dat deze meisjes hoofdzakelijk naar muziekzenders kijken (TMF, MTV). Toch zegt Alima (FG5-V-14j-1G) dat ze het normaal vindt dat ze graag willen dat er meer mensen van ‘andere’ landen op TV komen.

²¹ bron: <http://onm.bnn.nl>

²² bron: <http://www.imdb.com/title/tt0341578>

Afbeelding 1: Onderweg naar Morgen²¹

Afbeelding 2: Shouf Shouf Habibi²²

Negatieve representatie: een probleem!

Allochtonen worden, voornamelijk in het nieuws, heel vaak negatief in beeld gebracht of gerelateerd aan negatieve gebeurtenissen zoals criminaliteit, schijnhuwelijken,... We vroegen wat de opinie is van onze respondenten met betrekking tot negatieve beeldvorming en welke gevolgen heeft dit volgens hen voor hun dagelijkse leven? Dit onderwerp werd in drie van de vijf focusgroepen uitvoerig besproken. In alle drie de groepen valt op, dat wanneer het thema aangesneden wordt, de respondenten heel betrokken geraken en in sommige gevallen zelfs geëmotioneerd. Iedereen kan wel een voorbeeld geven van wat hen stoort bij de representatie van allochtonen op televisie en welke directe gevolgen dit heeft voor hun dagelijkse leven.

Wanneer ik de respondenten vraag of ze vinden dat allochtonen realistisch worden voorgesteld op de Vlaamse TV-zenders, vinden de meeste respondenten dat de Belgische kanalen meestal slecht scoren op representatie vlak, de Nederlandse zenders met programma's als *'Onderweg naar Morgen (ONM)'* en *'Shouf Shouf Habibi'* (cf. El Sghiar & dhaenens, 2011) bieden daarentegen een valabel alternatief en kunnen als voorbeeld dienen voor de Vlaamse zenders (cf. supra).

De respondenten menen dat de media een slecht en ongenueanceerd beeld geven over de allochtone populatie in België. Ze geven aan dat allochtonen vooral als criminelen, dieven, marginalen, terroristen, extremisten of 'de Mohammeds' gerepresenteerd worden:

"Als we worden getoond, is het meestal als terrorist, of in het kader van een bomaanslag euhm... geweld, agressie en zo...maar nooit positieve dingen" Hassan (FG2-M-18j-2G).

"Ze tonen altijd de slechte dingen, maar nooit de goeie" Okan (FG2-M-16j-2G).

"Het zijn allemaal 'de Mohammeds, wij hebben altijd alles gedaan hé, het zijn weer de allochtonen" Emre (FG3-M-18j-2G).

"Toen er eens een Pool werd neergestoken in Brussel [...] was het weer een Mohammedje volgens de TV..." Tarik (FG3-M-16j-2G).

"Altijd de Mohammedianen" Tolga (FG3-M-17j-2G).

"Eergisteren was er een jonge student die stage loopt in het parlement overvallen in de metro en de dader was eigenlijk een zwarte, maar op TV en in de krant zeiden ze weer dat het de Mohammeds waren" Emre (FG3-M-18j-2G).

Een opvallende constante in het discours van de meeste respondenten is de constructie 'wij' versus 'de Belgen' wanneer ze spreken over misrepresentaties. In alle focusgroepen komt aan bod dat alle mensen gelijk zijn en dat de media nog al te vaak foutief generaliseren. *"Je hebt alle soorten mensen in alle culturen, België heeft ook dieven en marginalen" Fatma (FG1-V-14j-2G)* of *"Ze denken vaak 'het is weer een Marokkaan – ze zijn allemaal hetzelfde', maar dat is verkeerd! [...] Wij zijn allemaal mensen, wij zijn allemaal gelijk!" Hassan (FG2-M-18j-2G)*, of *"wij zijn altijd de slechte, en de Belgen*

zijn altijd de positieve” Abasi (FG2-M-17j-1G). Verder wijzen de respondenten op de disproportionele aandacht voor excessen bij de beeldvorming van allochtonen. In deze context verwijzen ze voornamelijk naar factuele televisieformats:

“Weet je wat het probleem is, als een Turk of een Marokkaan iets gedaan heeft, wordt dat altijd zo overdreven” Onur (FG3-M-17j-2G).

“En ja, als dat een Belg is of zo, dan overdrijven ze niet, ze tonen snel een spotje, zo ene minuut, ze gaan er snel over en dat is het gedaan, maar als het een Turks of een Marokkaan is, dan gaan ze daar blijven over praten, dan gaan ze daar weken over praten en terug ophalen en zo, alé, ze overdrijven daar mee” Tarik (FG3-M-16j-2G).

Een andere frustratie die vooral in focusgroep 3 voorkomt is omtrent de dubbele standaarden die voor Belgen en allochtonen gehanteerd wordt. Zo geeft Brahim (FG3-M-16j-2G) het voorbeeld dat wanneer de media berichtten over de moordenaar van de Nederlandse filmregisseur Theo Van Gogh (Mohammed D), ze hem meteen als ‘extremist’ of ‘terrorist’ benoemden, terwijl ze dit bijvoorbeeld bij het geval Kim De Gelder (die in 2009 drie moorden pleegde in een kinderdagverblijf) niet deden.

Naast het heikele punt van de dubbele standaard, wordt er in FG1 vooral gewezen op het feit dat er nooit of zelden allochtone ‘experts’ of hoger opgeleide allochtonen worden getoond, en dit voornamelijk in het nieuws. Fatma wiens ouders beiden huisdokter zijn (FG1-V-14j-2G) zegt *“ze geven een slecht beeld... Komaan! Er zijn mensen, er zijn ook sommige Turken die advocaat zijn, of dokter met een hoog diploma! [...] Maar ja, die komen niet vaak op het nieuws hé, het zijn enkel de slechte die erop komen en dan hebben wij een slecht beeld”* (Ayise-FG1-V-15j-2G). “Ook in FG3 wordt deze frustratie gedeeld *“Waarom niet eens een vreemdeling als advocate tonen”* Brahim (FG3-M-16j-2G). Ook storend vinden de respondenten het wanneer de afkomst van de allochtoon telkens vermeld wordt, terwijl deze mensen vaak al twee of drie generaties in België wonen en dus Belgen zijn: *“Ze zeggen in het nieuws altijd ‘de persoon is van Marokkaanse afkomst’”* Fatma (FG1-V-14j-2G). In focusgroep 2 brachten de jongens een exemplaar mee van de gratis krant ‘Metro’, ze halen spontaan een aantal voorbeelden van krantenkoppen aan om hun frustratie over de negatieve beeldvorming aan te tonen. Zo verwijzen ze naar artikels waarin staat dat moslimvrouwen niet meer in de speeltuin mogen met hun kinderen (in Gaza), of dat de Boerka is afgeschaft, een ander voorbeeld is dat allochtonen in Brussel gediscrimineerd worden op de huurmarkt. Een aantal respondenten gaan hier fel in op en opperen dat allochtonen en meer specifiek moslims negatief worden voorgesteld in de media:

“Weet je wat goed zou zijn: alle culturen samen in één serie of in de Metro [krant]. Vanmorgen lees ik in de krant en ik zie over moslims, Boerka afgeschaft, dit dat, altijd negatief over moslims. [...] waarom is dat nodig? We zijn allemaal mensen, we zijn allemaal gelijk!” Hassan (FG2-M-18j-2G).

De meeste respondenten pleiten voor meer respect voor eenieders godsdienst en cultuur. Opvallend is dat (vooral) de jongens uit FG2 en FG3, wanneer het over representatie gaat, meteen vanuit hun

eigen minderheidspositie spreken meer bepaald in de ‘wij – allochtonen’ (versus ‘jullie Belgen’) vorm. Wanneer ze aangesproken worden omtrent het representatie thema, worden ze impliciet aangesproken op hun identiteit als culturele of religieuze minderheid. Daarom identificeren de meeste respondenten zich dan ook met hun subjectpositie als moslim, Marokkaan, Turk of allochtoon terwijl ze dit met betrekking tot andere thema’s niet (of minder) doen en andere identificatiepijlers (vb. leeftijd, educatie) laten prevaleren. Zo zegt Jamal (FG2-M-19j-2G):

“Wij willen niet boos zijn op jullie, maar toch, dat [verwijst naar artikels in metro] doet toch wel iets met ons hoor”

“Ik ga eerlijk zijn, wij allochtonen hebben ook veel slechte naam gehad hier in België maar dat betekent niet dat alle allochtonen zo zijn [...] zo zijn er ook Belgen” Hassan (FG2-M-18j-2G).

“Wij hebben altijd alles gedaan hé, het zijn weer de allochtonen” Emre (FG3-M-18j-2G).

Belangrijk om op te merken is dat respondenten het niet altijd hebben over ‘Vlaamse programma’s’ of het nieuws. Zo wijst Hassan (FG2-M-18j-2G) erop dat Amerikaanse fictieseries op zenders als VT4 of 2BE enkel ‘christenen’ tonen omdat daar volgens hen eenmaal minder moslims wonen. Hij vindt dat omdat er in België veel meer moslims wonen, deze realiteit ook op televisie moet weerspiegeld worden:

“België is multicultureler dus moeten moslims ook meer getoond worden. Hier in België heb je veel allochtonen, in Amerika, daar alé, daar zie je echt niet over dingen over euhm. Moslims. Het gaat allemaal over Christenen, begrijp je?”

Vaak geven de respondenten ook aan dat deze negatieve representaties implicaties (vb. sociale exclusie) hebben voor hun dagelijkse leven en sociale realiteit. Zo reflecteert Ayise (FG1-V-15j-2G) uit focusgroep 1 over de rol van stereotiepe representaties in het dagelijkse leven en negotieert zo een positie van cultureel burgerschap (cf. Müller & Hermes, 2010):

“Het zijn enkel de slechte allochtonen die op TV komen en dan hebben wij een slecht beeld [een slecht imago]. En dan zijn er mensen die dan niet meer mogen spreken met u omdat hun ouders schrik hebben van u of zoiets, ik heb dat al eens meegemaakt. [...] er was op school iemand neergestoken door een Marokkaan of een Turk en toen mocht een goeie vriendin niet meer met me praten van haar ouders, gewoon omdat ik Turkse ben”.

Fatma (FG1-V-14j-2G) beaamt dit en zegt dit ook al meegemaakt te hebben toen haar Belgische vriendinnen niet naar haar verjaardagsfeest mochten komen omdat ze in de Sleepstraat woont en de buurt net negatief in het nieuws was geweest. In focusgroep 3 poneert Tolga (FG3-M-17j-2G) dat doordat de media al te vaak een hoofddoek linken aan terrorisme, vele Belgen dezelfde link maken. Hij vertelt dat zijn moeder (die een hoofddoek draagt) vaak als terrorist waargenomen wordt: *“Dus de Belgen zien haar [moeder] vaak als een terroriste, dus ene met een hoofddoek aan, dat is een terrorist, alé, dat klopt niet hé”.* Deze drie voorbeelden tonen aan dat de respondenten een grote macht toeschrijven aan de beeldvorming in de media en de implicaties die dit heeft voor het beeld

dat autochtonen hebben van de allochtone populatie. Om net die sociale exclusie en discriminatie te helpen voorkomen vinden de respondenten een positieve, diverse representatie zo cruciaal. Aan de hand van deze negotiaties en reflecties omtrent negatieve beeldvorming, vertonen een aantal respondenten posities van cultureel burgerschap.

Alles kan beter: positieve representatie

Alle respondenten zijn het eens over het feit dat de beeldvorming van allochtonen positiever kan op televisie. Zo zegt Ayise (FG1-V-15j-2G): *“Ik vind niet dat ze ons elke dag op het nieuws moeten zetten maar ze mogen echt meer positieve dingen zeggen.”* Ook Okan (FG2-M-16j-2G) zegt: *“Ze tonen enkel de slechte dingen, de goeie dingen tonen ze niet!”* of *“Positiever!”* Tarik (FG3-M-16j-2G). Zoals eerder aangehaald wijzen een groot aantal respondenten op de positieve representatie van allochtonen op de Nederlands en ook Duitse televisie: *“De Nederlandse en de Duitse televisie zijn veel socialer tegenover allochtonen, maar hier in België, is het zo perse de Belgen die ze willen tonen.”* Tolga (FG3-M-17j-2G). Ze menen dat, naast een groter aantal allochtonen op het Nederlandse scherm, het beeld van allochtonen daar ook realistischer, meer divers en herkenbaar is. Zo wijst Hassan (FG2-M-18j-2G) erop dat:

“Daar in die serie (Shouf Shouf Habib) zie je ook de echte Marokkaanse cultuur, hoe dat ze met elkaar omgaan, hoe dat ze zijn. Hoe dat ze met ouders omgaan. Ze vertellen ook over Haram, wat ze wel en niet mogen eten, Begrijp je? Daar leer je onze cultuur kennen, hoe wij zijn, daar is het echt realistisch voorgesteld.”

Daarom stellen de respondenten uit FG2 voor om meer ‘real life’ programma’s op de Vlaamse televisie te brengen waarbij er bij de mensen thuis op bezoek gegaan wordt en bijgevolg het echte leven van allochtonen in beeld gebracht wordt. Ze willen graag dat de mensen in België begrijpen hoe hun cultuur in elkaar zit en plaatsen zichzelf hierdoor ‘buiten’ de Belgische cultuur. Ze wijzen er ook op dat er op televisie meer respect moet zijn voor ‘andere’ culturen en hopen op een wederzijds begrip en meer solidariteit:

“Ik zou zo’n televisieprogramma willen over allochtonen hier in België, over bijvoorbeeld Turken en Marokkanen van elke cultuur zo” Jamal (FG2-M-19j-2G).

“Ja, over hoe wij eigenlijk leven” Hassan (FG2-M-18j-2G).

“Naar hun huis gaan, een keer praten. Met de kinderen mee volgen op school en zo weten hoe het leven op school is...[...] eten en zo, cultuur. In België heb je dat niet, in Nederland bestaat dat al! En ook op Duitse kanalen zie je ook Turkse” Kadir (FG2-M-17j-3G).

In tegenstelling tot deze respondenten, wil één respondente uit focusgroep 1 net niet dat ‘het leven zoals het is’ of de religieuze of culturele praxis van allochtonen van (vb. de Ramadan) op TV wordt

getoond. Ze zegt *“Ik zou dat niet willen want dan komen ze op school allemaal vragen ‘ah, ik heb het gezien’ en dan moet je zo alles beginnen vertellen en dat is ook ambetant. Zeker in de godsdienstles, terwijl ik zelf nog niet de helft weet van wat de Islam is!”* (Ayise-FG1-V-15j-2G). Verder wijst ze op het vertekende beeld dat dit ‘real life’ gedoe met zich mee zou brengen: *“als je bij de mensen thuis gaat filmen, niet bij iedereen is het hetzelfde, dat klopt niet allemaal”*. Deze respondente wil net niet in de ‘belangstelling’ staan omdat dit dan een gespreksonderwerp wordt op school en ze als ‘allochtoon’ of ‘islamexpert’ wordt aangesproken terwijl ze dit liever niet wil. Verder is ze ook bang voor een verlies aan diversiteit en een homogenisering van het beeld dat van allochtone families wordt verspreid.

Naast het laten zien van ‘real life situations’, hebben de respondenten nog een aantal andere suggesties voor een positievere representatie. Zo pleiten de jongeren voor het hanteren van één standaard voor zowel allochtonen als Belgen evenals voor het minder uitvergroten of ‘overdrijven’ van bepaalde situaties waarbij allochtonen betrokken zijn. In dit opzicht zegt Volkan (FG3-M-16j-2G):

“Er moet eenzelfde standaard komen voor zowel Belgen als allochtonen en er mag niet overdreven worden voor alle twee niet. Als iemand een andere mens doodschiet, mag allebei niet, ze mogen geen onderscheid maken op televisie”.

Verder opperen een aantal respondenten het idee om meer allochtone experts te tonen en niet telkens de afkomst te vermelden (vb. op het nieuws). Tenslotte stelt Alima (FG5-V-14j-1G) voor dat de Belgische zenders meer Arabische films, of films of series uit andere moslimlanden moeten tonen. De meeste andere meisjes uit focusgroep 5 gaan hiermee akkoord en geven suggesties voor programma’s uit landen zoals Turkije, Marokko, Egypte, Dubai, Irak, Iran of Algerije. Over Bulgaarse programma’s is geen consensus. Dana (FG5-V-17j-1G) en Anka (FG5-V-16j-1G) pleiten voor meer Bulgaarse programma’s, maar Safya (FG5-V-16j-1G) en Alima (FG5-V-14j-1G) beweren dat wat op de Bulgaarse TV getoond wordt, Haram (zondig) is. Ook in FG4 geven de meisjes aan meer series te willen zien waar personages uit verschillende landen getoond worden. Maria (FG4-V-13j-1G) wil series zien met *“Afrikaanse, Belgische, Marokkaanse jongens”* waarop Semra (FG4-V-14j-1G) aanvult met *“Bulgaarse jongeren ook”*. Ook deze meisjes willen dus een grotere diversiteit op televisie.

4.2. Seksualiteit, TV en Identiteit

‘Seks’ op TV: wat & waar?

Vooraleer dieper in te gaan op de houding ten opzichte van seksualiteit op televisie, is het aangewezen een definitie te geven van wat ‘seksueel getinte beelden’ precies zijn voor de

²³ Niet alle respondenten waren vertrouwd met deze reeks. Daarom kregen ze eerst een korte samenvatting vooraleer het fragment bekeken werd.

²⁴ Belangrijk te vermelden is dat de respondenten zelf het onderscheid maken tussen 'satellietzenders' en 'Vlaamse' zenders.

Afbeelding 3: Fragment One Tree Hill (Brooke & Lucas making love)

respondenten. Om beter notie te krijgen van deze definitie, toonden we de respondenten een videofragment uit de populaire tienerserie *One Tree Hill* (2BE)²³. Het fragment laat een meisje (Brooke) en een jongen (Lucas) zien die in bed liggen en vrijen (hevig kussen, strelen, bloot bovenlijf). Algemeen wordt dit door alle respondenten niet als ‘seks’ gepercipieerd: *“Dat is geen seks, dat is gewoon kussen met elkaar of zoiets”* Fatma (FG1-V-14j-2G) *“Dat is geen seks, dat is voorspel hé”* (FG2-M-18j-2G) *“Dat is gewoon een beetje spelen met elkaar”* Abasi (FG2-M-17j-1G). *“Dat zijn liefdesdingen hé”* Erkan (FG2-M-17j-2G). *“Dat kan er nog mee door hé, dat zie je hele dagen hé”* Emre (FG3-M-18j-2G). De jongeren ervaren dit fragment dus als een ‘alledaags’, romantisch, liefdesscript dat niet als seksueel getint kan omschreven worden en dagelijks in de populaire media te zien is.

De lijn wat voor iemand seksueel getint is, ligt voor iedere respondent anders en kleine nuances zijn merkbaar. Toch kunnen we een algemeen genderverschil opmerken. Daar waar de meeste meisjes beelden waarop je ‘de daad’ ziet (ook al is het onder de lakens of geïnsinueerd) als seksueel getint beschouwen, doelen jongens eerder op pornografische beelden waar ook penetratie en geslachtsdelen expliciet in voorkomen. Voor de meeste meisjes is seks iets dat in de private sfeer thuishoort en niet noodzakelijk op televisie moet getoond worden, terwijl jongens hier veel minder problemen mee hebben (cf. infra):

“Als ze echt zo beginnen over in bed en alles, en ze gaan zo verder, dan moet er echt afgerond worden” Fatma (FG1-V-14j-2G).

“Een blote man en een blote vrouw die bezig zijn, onbedekt, naakt” Tolga (FG3-M-17j-2G).

Opvallend is dat wanneer in beide jongensgroepen de vraag gesteld wordt wat seksuele TV content precies is, stellen de respondenten elkaar spontaan de vraag ‘wie er allemaal ervaring heeft met seks’. Volgens hen kan je niet over een definitie van seks praten als je zelf geen ervaring hebt.

Alle respondenten zijn het erover eens dat er op de Vlaamse zenders meer seks te zien is dan op de satellietzenders²⁴. Ze verwijzen voornamelijk naar de commerciële zenders VT4 en 2BE en naar betaalzenders als Kanaal +, Playboy TV. Dit wil echter niet zeggen dat er op satellietzenders geen seksueel getinte beelden te zien. Alima (FG5-V-14j-1G) zegt dat er op de Bulgaarse TV zenders ook veel beelden uitgezonden worden die naar haar mening ‘haram’ (zondig) en te expliciet zijn: *“jawel, want zij [Bulgaarse TV zenders] tonen dat, en dat mag niet, dat is haram, Turkije, mijn land [Palestina], Marokko, Algerije, Egypte, Dubai, Irak, Iran, daar tonen zij dat niet!”* Volgens haar worden dit soort seksuele beelden niet op andere satellietzenders getoond (vb. Turkse, Marokkaanse, Palestijnse, Algerijnse, Egyptische, Iranese, Iraakse...). De mannelijke respondenten uit FG3 zijn het hier niet helemaal mee eens en verwijzen in dit opzicht naar de Turkse zender Show TV: *“Ja, er is een groot verschil tussen Belgische en Turkse zenders, alhoewel Show TV er ook wat van kan”* Emre (FG3-M-18j-2G). Hoewel seksueel getinte beelden volgens hen toch voorkomen op Turkse

²⁵ Een aantal respondenten geven aan dat dit een strategie is voor het beschermen van de maagdelijkheid (cf. literatuur)

satelliettelevisie, argumenteren de respondenten dat deze beelden minder ‘overdreven’ zijn en dat beelden waarbij mensen ‘volledig naakt in bed liggen’ zelden voorkomen. Ze menen dat seks op de Turkse zenders minder expliciet is en vaker geïnsinueerd wordt. *“Je ziet zo’n fragmenten wel, maar niet overdreven, zo af en toe eens een fragment...[...] en dan zo, ‘de volgende morgen’”* Tolga (FG3-M-17j-2G). De vrouwelijke respondenten uit FG1 menen dan weer dat Turkse zenders enkel ‘liefdesscripts’ tonen waarbij mensen hooguit kussen, of onder de lakens liggen: *“neen, je ziet dat echt bijna nooit, alleen kussen misschien”* Alima (FG5-V-14j-1G). Verder wordt in FG1 aangehaald dat ‘naaktheid’ dan wel minder in televisieseries en praat- of spelprogramma’s te zien is, dit wel op het nieuws voorkomt met een soort van spektakelwaarde, of als een rariteit. *“Maar bij ons, als je helemaal bloot op TV zou komen, dan zou dat in het nieuws zijn, niet in TV series”* (Ayise-FG1-V-15j-2G). Volgens deze respondente is het nieuws in Turkije veel sensationeler en wordt het gedomineerd door paparazibebelden en nieuws over sterren (vb. sterren die in bikini op het strand van Bodrum liggen). *“Het nieuws van jullie is echt anders, bij ons staan er zo echt onnozele dingen tussen... paparazzi dingen”* Ayise (FG1-V-15j-2G). De andere meisjes uit de groep zijn het eens met het hoge sensationele karakter van het Turkse journaal en wijzen op het ‘serieuze’ en kwalitatieve karakter van het journaal op de Vlaamse zenders.

Is it too much?

Wanneer de respondenten gevraagd worden of ze vinden dat TV programma’s teveel seks bevatten, is een genderverschil frappant, hoewel meisjes en jongens wel overeenstemmen in de voorwaarden die (zouden moeten) gelden bij representaties van seksualiteit op TV.

De vrouwelijke respondenten zijn het er over eens dat er teveel seks getoond wordt op de televisie en dit hoofdzakelijk op de Vlaamse zenders. *“Ik zap van de ene zender naar de andere en denk ‘pff, ze zijn weer bezig!’”* Fatma (FG1-V-14j-2G). Ook in FG5 beweren een aantal meisjes dat er teveel seks getoond wordt op de Vlaamse zenders en dat dit niet zo is op de satellietzenders waar hooguit gekust wordt, daarom wordt vaak heen en weer gezapt:

Nee maar altijd, als ik kijk naar mijn zenders en zij [de personages] moeten ‘euhhuheu’ doen, ding [seks] doen, dan zij wisselen da, zij tonen dat niet. Belgische filmen doen dat wel, van letter A tot B: ALLES! [...] Daarom kijk ik ook niet graag naar Belgische programma’s, het is alleen maar over seks!” Alima (FG5-V-14j-1G).

De meeste meisjes (er zijn twee uitzonderingen in FG5) vinden seks op TV overbodig en geven hiervoor vier redenen: eerst en vooral beweren alle meisjes (met uitzondering van Jarima (FG5-V-14j-1G) en Iwona (FG5-V-18j-1G)) dat het bij hen thuis verboden is naar seks op tv te kijken (cf. infra²⁵). Bijna alle meisjes zeggen te zappen wanneer hun ouders aanwezig zijn als er seksueel getinte beelden op TV komen. *“Ik mag daar niet naar kijken...Mijn moeder gaat direct de TV uit zetten*

en me naar boven sturen...en dan mag ik geen TV meer kijken" Safya (FG5-V-16j-1G) of *"Mijn ouders zouden weg zappen als ik het zelf niet doe"* (Ayise-FG1-V-15j-2G). Een tweede reden is een bezorgdheid over de televisiekijkende kinderen: *"neeee, bijvoorbeeld kleine kindjes kijken daarnaar!"* Anka (FG5-V-15j-1G), ten derde omwille van de persoonlijke implicaties voor de actrices/acteurs die deze vrijschènes spelen: *"nee, mag niet! Voorbeeld, die vrouw [heeft het op Britt uit fragment Sara] misschien is zij getrouwd en heeft zij een kindje en haar kindje ziet dat, ik vind dat niet normaal"* Alima (FG5-V-14j-1G). Tenslotte wijzen slechts twee respondenten op religieuze redenen: *"In ons geloof mag dat eigenlijk niet"* Hatice (FG1-V-15j-2G) *"Dat is haram voor moslims"* Safya (FG5-V-16j-1G). Vooral in FG5 waar enkel eerste generatie migranten jongeren zitten, laaien de gevoelens omtrent deze vraag hoog op, vooral bij Alima (FG5-V-14j-1G) en Safya (FG5-V-16j-1G) die menen dat alle seks en porno van het scherm zou moeten geweerd worden:

"Kussen is normaal en genoeg. Waarom zou je moeten seks tonen, dat is toch ECHT niet nodig?" Alima (FG5-V-14j-1G).

"Romantiek en kussen en zo is ok, maar al die seks is echt voor niets nodig, ik wil meer liefde en romantische dingen" Safya (FG5-V-16j-1G).

Enkel Dana (FG5-V-17j-1G) en Iwona (FG5-V-18j-1G) hebben in deze groep een dissidente mening en vinden niet dat er teveel seks op televisie getoond wordt. Ondanks de afkeurende houding ten opzichte van seks op televisie, geven de meeste meisjes wel toe er stiekem naar te kijken als hun ouders er niet bij zijn en dus ook niet kunnen wegzappen: *"Ik kijk er wel altijd naar (lacht), maar ik vind het té veel"* Alima (FG5-V-14j-1G).

In tegenstelling tot de meisjesgroepen heerst er in de jongensgroepen een algemene consensus dat er net *te weinig* seks getoond wordt op televisie:

"Niets, nooit, te weinig! Er is gewoon geen seks op TV!" Kadir (FG2-M-17j-3G).

"Er is geen seks op TV mevrouw! Daar moet er echt iets aan gedaan worden" Erkan (FG2-M-17j-2G).

"Alleen maar kussen met de tong" Osman (FG2-M-16j-2G).

"En voor de rest, daar moet je voor betalen!" Jamal (FG2-M-19j-2G).

Algemeen genomen zijn de jongens toleranter ten opzichte van seks op televisie dan de meisjes, hoewel ook niet onvoorwaardelijk. De meesten geven aan dat ze geen problemen hebben met seks op het scherm zolang het niet excessief is en net zoals de meisjes zijn ze bezorgd over de kleine kinderen die blootgesteld worden aan dit soort beelden. Daarom argumenteren de jongens dat er overdag en in de vroege avond beter geen seks getoond wordt aangezien er dan kinderen kijken en deze moeten beschermd worden. Indien ze zelf seks willen zien, kunnen ze ook altijd op internet kijken. Vanaf 23u mogen seksuele beelden op TV echter vrij vertoond worden. *"Dat is slecht voor de*

kleine mannen. Als wij naar seks willen kijken, dan kunnen we dat ook op de computer doen, dat hoeft niet op televisie” Emre (FG3-M-18j-2G). De jongens wijzen erop dat er laat op de avond (vanaf rond 23u) nu al seksueel explicietere programma’s te zien zijn en dit vooral op VT4, 2BE, de Nederlandse zenders en betaalzenders, voornamelijk in het weekend. Osman (FG2-M-16j-2G) vindt dat er in die laatavond programma’s te veel seks getoond wordt: *“De vrijdagavond zetten ze TE veel seks, dan kan je niet naar TV kijken! [...] De vrijdagavond is niet te doen!”* Één respondent wijst er in dit opzicht op dat dit laat op de avond programmeren niet alleen noodzakelijk is voor het beschermen van de kinderen, maar ook in het eigen voordeel speelt: *“Laat op de avond... voor de kinderen? Als de mama en papa gaan slapen zijn bedoel je, (lacht)”* Emre (FG3-M-18j-2). Er is dus, net als bij de meisjes, een bezorgdheid omtrent de ouders die hen op de vingers tikken als het op seksuele content aankomt. Seksualiteit is een privékwestie en ouders hebben daar geen zaken mee *“Je seksleven, dat is privé hé”* Abasi (FG2-M-17j-2G). *“Met vrienden samen kijken of praten is normaal, maar dat is niet op z’n plaats met je ouders”* Hassan (FG2-M-18j-2G). Daarom geven ze allemaal toe dat ze liever alleen zijn wanneer ze naar seksueel getinte beelden of porno kijken, het liefst nog in de privacy van hun eigen kamer of via internet op hun pc. Ook wordt er in de klas af en toe naar pornosites gesurft of worden er pikante foto’s en filmpjes doorgestuurd via gsm. In FG 2 wordt hiervan zelfs een voorbeeld getoond. Online kijkgedrag heeft dus, naast het feit dat de ouders geen controle hebben over de programma/content keuze, het voordeel van instant gratificatie: *“dan zit je er direct op hé, anders moet je zo twee uren kijken vooraleer je iets ziet, en daar je er direct op. En zit je ook meestal alleen (lacht)”* Kadir (FG2-M-17j-3G). Ondanks het feit dat de jongens het internet als primaire bron raadplegen voor seksuele content, vinden de meeste het toch belangrijk dat relaties en seks ook op TV aan bod komen. Één respondent vindt dat er zeker seks mag getoond worden, maar dat dit zou moeten aangevuld worden met informatie over seks aangezien dit nu ontbreekt:

“Niet alleen over seks op zich, maar ook bijvoorbeeld over AIDS, zwanger maken, over ziektes die bij seks komen kijken, dat moet echt meer!” Tolga (FG3-M-17j-2G).

Een aantal jongens zeggen echter dat de behoefte aan seks op TV of internet verdwijnt wanneer ze zelf een relatie en dus ‘the real stuff’ hebben:

“Na een tijdje begin je niet meer naar zulke dingen te kijken, dat is een gewoonte geworden, ik heb al een jaar en vier maanden een vriendin, dan is dat niets meer hé voor mij, dan moeten wij daar niet meer naar kijken hé” Jamal (FG2-M-19j-2G).

Let’s talk about sex, baby

Liefde, relaties en seks blijken heel belangrijke gesprekstema’s te zijn onder vrienden. Waarover er precies gepraat wordt, is afhankelijk van de dynamiek en het vertrouwen in de vriendengroep en van

de persoonlijke ervaringen of aspiraties die de respondenten hebben. In FG1 geven de meisjes aan dat ze onderling wel regelmatig over jongens praten maar dat dit enkel in strikt vertrouwde kring gebeurt: met vriendinnen of met vrouwelijke familieleden van de eigen leeftijd (vb. nicht) (cf. Hendrickx, et al., 2002 en 2004). Verder zeggen deze meisjes dat ze het gevoel hebben dat ‘Belgische meisjes’ veel meer over hun liefde en seksualiteit praten terwijl dit bij hen ‘niet mag’: *“Ik denk dat Belgen meer praten over lieven enzo dan bij ons”* Ayise (FG1-V-15j-2G) waarop Fatma (FG1-V-14j-2G) antwoordt: *“ja bij ons mag dat niet hé”*. Voor deze meisjes is seksualiteit duidelijk iets dat enkel in de privésfeer thuishoort en te situeren is binnen de repertoires van maagdelijkheid, schaamte en eer (cf. infra). In tegenstelling tot de meisjes van de meisjeswerking Kadanz (FG1), hebben de vriendinnen uit FG5 geen taboeonderwerpen voor elkaar. Er heerst een zeer intieme sfeer onder de meisjes. Er wordt heel veel gepraat over zaken als: verliefd zijn, hoe een jongen te benaderen, maagdelijkheid, de eerste keer, pijn bij eerste keer etc. Ook onder jongens wordt er regelmatig onderling over persoonlijke liefdesrelaties gepraat. Over het bespreken van seksuele relaties is geen eenstemmigheid aangezien een aantal jongens op het privé-karakter van de eigen seksualiteit wijzen terwijl anderen hier wel openlijk met elkaar over praten. *“Over relaties wel, maar niet over seksuele relaties”* Kadir (FG2-M-17j-3G). Ook over relaties die ze op televisie zien wordt soms gepraat, televisierelaties worden echter enkel besproken als er iets ‘sensationeels’ gebeurt zoals wanneer personages elkaar ontrouw zijn of indien er boze ouders op het scherm verschijnen... Deze bekommernis omtrent het eerste voorbeeld kan verklaard worden vanuit het belang dat de jongens aan trouw hechten: *“Dat vind ik toch wel belangrijk hoor, ‘trouw zijn’”* Tarik (FG3-M-16j-2G) (cf. infra).

In tegenstelling tot de relatief open sfeer onder vrienden, wordt er met de ouders niet gepraat over relaties of seks. In deze context wijzen een aantal jongens op het generatieverschil tussen hen en hun ‘ouderwetse’ ouders:

“Onder vrienden wel, je moet dat begrijpen, we zijn allemaal van dezelfde leeftijd en onze ouders zijn een beetje ouderwets, wij zijn van de moderne tijd, begrijp je?” Hassan (FG2-M-18j-2G).

Er wordt enkel over relaties of seks gepraat wanneer het bijvoorbeeld als grapje bedoeld is *“Wanneer ik er met mijn moeder over praat, dan is dat zo voor de grap”* Fatma (FG1-V-14j-2G). In FG1 wijzen de meisjes erop dat ze geen lief mogen hebben van hun ouders aangezien dit hun schoolresultaten negatief zou beïnvloeden, dat is één van de redenen waarom er niet met ouders over gepraat wordt. Een aantal meisjes in FG5 vormen een uitzondering en vertellen het wel aan hun moeder wanneer ze een relatie hebben. Jarima (FG5-V-14j-1G) zegt dit ook met haar vader te bespreken waarop Alima (FG5-V-14j-1G) antwoordt: *“Ik ben altijd als de dood dat mijn vader dat zou weten, ik ben altijd dood als het over jongens gaat!”*. Ook Safya (FG5-V-16j-1G) en Dana (FG5-V-17j-1G) hebben een streng ouderlijk verbod als het op een lief aankomt wat hen niet weerhoudt stiekem toch een relatie aan te gaan.

To be real? Identificatie met televisierelaties

In het focusgroepsgeprek werd gepolst of de respondenten de liefdes- (en/of) seksuele relaties op televisie realistisch vinden en of ze zich hier al dan niet zelf in herkennen. In focusgroep 1 werd er niet gepraat over het realiteitsgehalte van (seksuele) relaties op TV, in de andere focusgroepen wel. Hierbij zien we twee verschillende visies opduiken: de optimistische visie en de deconstructivistische visie. Beide visies sluiten elkaar niet uit, zoals in FG5 blijkt.

Een eerste visie, die het algemene discours in FG5 bepaalt, kunnen we de 'optimistische visie ten opzichte van televisierelaties en identificatie' noemen. In deze meisjesgroep valt het op dat televisie en voornamelijk programma's waar liefde en liefdesrelaties centraal staan, een belangrijke rol spelen in het leven van de meisjes. Ze vinden de relaties in televisiefictie realistisch voorgesteld en kunnen zich hier ook mee identificeren. Deze programma's zorgen voor herkenning en identificatie met bepaalde situaties uit hun eigen leven *"als je begint te denken aan je leven, wat je op televisie ziet, dat kan ook gebeuren in het echte leven hé"* Jarima (FG5-V-14j-1G) of *"Bijvoorbeeld, mijn lief en ik waren in het park en we waren aan het praten, kussen, het was zo romantisch, net als op TV"* Alima (FG5-V-14j-1G). Ten tweede hebben dit soort verhaallijnen ook een 'aspirationele functie', escapistische functie waarbij kijkers wegdromen bij bepaalde scènes op TV: *"[...] als je kijkt naar een serie die over liefde gaat, en dat iemand zo doet maar op het laatste zijn ze samen, dat vind ik mooi en ik wil soms dat dat ook met mij gebeurt..."* Alima (FG5-V-14j-1G). Ten derde werkt het TV talk in de hand waarbij de meisjes vergelijkingen maken tussen de relaties op TV en hun eigen leven. Ten vierde heeft televisie voor deze respondenten ook een educatieve waarde. De meisjes beweren dat ze iets kunnen leren van de relaties die ze zien op televisie *"Want als je ziet wat er op TV gebeurt, daar kan je uit leren en in je eigen leven toepassen"* Jarima (FG5-V-14j-1G). Tenslotte hebben romantische verhalen op TV voor de meisjes vooral een entertainende en escapistische functie *"ik zie dat graag romantische programma's, ik lach, ik huil, ik ween"* Jarima (FG5-V-14j-1G).

Een tweede visie, die het discours in FG2, FG3 en FG4 domineert, kunnen we de 'deconstructivistische visie op televisierelaties' noemen. In deze visie deconstrueren de respondenten als het ware de relaties op TV en wijzen op het onrealistische, uitvergroete, geconstrueerde karakter ervan. In meisjesgroep FG4 bijvoorbeeld, geloven de respondenten minder in het herkenbare karakter van liefdesrelaties op TV. Maria (FG4-V-13j-1G) zegt *"op de films [TV] is dat altijd veel te overdreven...te romantisch"*. Ook in FG5 passen de meisjes de deconstructivistische strategie toe, naast de meer optimistische visie op televisierelaties. Jarima (FG5-V-14j-1G), Safya (FG5-V-16j-1G) en Dana (FG5-V-17j-1G) staan sceptisch tegenover het realiteitsgehalte van televisieprogramma's, vooral ten opzichte van de representaties van jongens. Deze blijken niet overeen te komen met hoe jongens in het echte leven zijn. Zo zeggen de meisjes bijvoorbeeld dat 'echte' jongens niet zo goed kussen als op TV altijd wordt voorgesteld en dat de versiertrucks ook

verschillen. ‘Echte’ jongens hebben minder durf en komen niet op je af om te zeggen dat je mooi bent, wel vragen ze onrechtstreeks via vrienden of je interesse hebt:

“Als een jongen iets in het echte leven wil, dan zegt hij aan zijn vrienden ‘vraag eens aan dat meisje of ze samen met me wil zijn’” Jarima (FG5-V-14j-1G).

“Op TV komt de jongen gewoon naar jou: ‘je bent zo mooi, zo, zo’...Ach! Zever!” Nunu (FG4-V-14j-1G).

Ook de jongens uit FG2 en FG3 getuigen van een zeker scepticisme tegenover het realiteitsgehalte van liefde en relaties op televisie. De jongens geven aan dat TV-programma’s liefde en relaties veel té romantisch voorstellen en erkennen het geconstrueerde, onechte karakter van romantische scripts:

“Dat is meestal té romantisch” Volkan (FG3-M-16j-2G).

“Op TV is dat allemaal zo gespeeld en zo blablabla...” Abdullah (FG3-M-16j-2G).

“De romantiek is overdreven, in het echte leven is dat zo niet” Brahim (FG3-M-16j-2G).

De jongens uit FG2 zijn echter minder sceptisch wanneer het aankomt op het realiteitsgehalte van seks en seksuele relaties op TV. Ze geven aan dat seks realistisch wordt gerepresenteerd en doelen voornamelijk op de meer pornografische beelden. Erkan (FG2-M-16j-2G) zegt *“Het is zo dat je het moet doen hé”*. Wanneer ik hen vraag of ze voorbeelden hebben uit hun eigen leven die overeenstemmen met televisierepresentaties, bemerkt Mehmet (FG2-M-17j-2G) dat je eerst ervaring moet hebben met relaties voor je kan vergelijken. Hij zegt dat als je nog nooit een meisje gehad hebt, je ook geen uitspraken kan doen of het realistisch is of niet. Ook in FG3 wordt deze opmerking gegeven:

“Je moet eerst iets hebben om te kunnen vergelijken hé, als ge dat [seks] nog nooit beleefd hebt, dan kan je dat ook niet vergelijken hé” Tolga (FG3-17j-2G).

Ook de courante verleidingstrucs op TV zoals bijvoorbeeld het vragen van een sigaret vinden sommige jongens dubieus en onrealistisch: *“Een sigaretje vragen, dat is echt niet origineel, veel gasten doen dat, maar dat is echt out!”* Erkan (FG2-M-17j-2G). *“In real life? Nee hoor, dat niet!”* Tolga (FG3-M-17j-2G). Brahim (FG3-M-16j-2G) vindt het vragen van een sigaret trouwens moreel niet verantwoord: *“roken mag niet hé”*. De jongens uit FG3 geven zelf voorbeelden van typische verleidingstrucs op TV zoals vragen ‘hoe laat het is’, of per ongeluk tegen een meisje aan botsen. De meesten vinden deze trucs idioot en ‘onnozel’. Dit bewijst dat de jongeren op de hoogte zijn van de courante verleidingsscripts op TV. Toch zijn er ook een aantal jongens die wel inspiratie opdoen bij het zien van verleidingstrucs op TV en bepaalde televisiescripts als leerzaam en hulpvol zien. Hassan (FG2-M-18j-2G) zegt:

²⁶ Hier dient opgemerkt te worden dat alle respondenten zichzelf als hetero identificeren. De vraagstelling tijdens de focusgroep was open en ging niet uit van de veronderstelling dat alle participanten per definitie heteroseksueel zijn.

Afbeelding 4: Fragment Gossip Girl: Chuck verleidt Jenny

“Soms zie ik wel eens dingen op TV waarvan dat ik zeg ‘ahh, dat kan ik echt wel eens gebruiken’ [...] Zo zag ik eens eens op televisie van een jongen en die gaat naar een meisje en die laat een pakketje geld vallen, die kijkt zo op, hij raapt het op, hij kijkt naar haar, zij kijkt naar hem, hij door en zij loopt erachter...jaja, zo gaat dat hé!”.

Wanneer ze een meisje willen versieren, zeggen de jongens toch eerder andere technieken te gebruiken (cf. infra: initiatief nemen).

I go first? Is initiatief nemen gendered?

Naar aanleiding van een fragment uit *Gossip Girl* waarbij het vrouwelijk personage Jenny (15 jaar) verleid wordt door het mannelijk personage Chuck (17 jaar), werd de respondenten gevraagd wie zij vinden dat de eerste stap moet zetten: het meisje of de jongen?²⁶

Bij de meisjes kunnen we drie visies onderscheiden: de eerste legt de bal volledig in het kamp van de jongen en geeft het meisje geen agency, de tweede visie meent dat beide seksen initiatief mogen nemen maar dat de praktijk anders is en geeft de jongen opnieuw de agency, een derde mening is dezelfde als de tweede met dat verschil dat de meisjes wel zelf actie ondernemen. In FG1 heerst de eerste visie en zijn de meisjes van mening dat de jongen het initiatief moet nemen en dat het meisje een eerder afwachter houding moet innemen. Als meisje mag je subtiel interesse tonen en het eventueel zeggen dat je verliefd bent, maar de jongen moet de eerste stap zetten om effectief een relatie te beginnen of het ‘aan vragen’. Hatice (FG1-V-15j-2G) en Fatma (FG1-V-14j-2G) zeggen dat ze het bovendien ‘sletterig’ vinden wanneer meisjes té opvallend een jongen proberen te versieren: *“Ik vind dat dat bij meisjes sletterig is”*. Alle meisjes uit FG1 zijn het eens dat ze zelf altijd bescheiden, afwachter en ‘low profile’ blijven wanneer ze verliefd zijn: *“Ik zou gewoon afwachten”* Hatice (FG1-V-15j-2G). Ook vinden ze het belangrijk om de jongen in kwestie eerst goed te leren kennen en een vriendschap op te bouwen vooraleer ze een relatie zouden beginnen. Ayise (FG1-V-15j-2G) is het niet helemaal eens met de andere meisjes, zij vindt dat meisjes wel op een jongen mogen afstappen maar zegt dat ze het zelf wel niet zou durven (cf. visie 2). In de andere meisjesgroep (FG5) heersen visie twee en drie. De meisjes geven ook toe dat ze zelf een lief hebben of gehad hebben, daar dit in FG1 iets gevoeliger ligt. Intuïtief en initieel zegt Alima (FG5-V-14j-1G) dat de jongen initiatief moet nemen: *“de jongen naar het meisje”*, maar als alle andere meisjes (net als Ayise uit FG1) zeggen dat beide seksen eigenlijk de eerste stap mogen zetten, herzielt Alima (FG5-V-14j-1G) haar mening en zegt *“alle twee, maar ik ga dat nooit doen, ik ben veel te beschaamd om dat zo te doen”*. Ook Safya (FG5-V-16j-1G) deelt deze mening en meent zelf nooit initiatief te nemen uit verlegenheid. Wel geven beide meisjes aan dat ze wel makkelijker contact durven leggen via gsm omdat dit onpersoonlijker is: *“Ik doe dat wel, maar alleen via gsm! Anders doe ik dat niet hoor, alleen via sms, maar in het gezicht zou ik dat nooit doen”* Alima (FG5-V-14j-1G). Iwona (FG5-V-18j-1G) zegt zelf al vaak op jongens afgestapt te zijn met resultaat, ook Jarima (FG5-V-14j-1G) zegt: *“Als een jongen*

een lekker ding is, dan zeg ik hem dat ook!” wat hen voorstanders van visie 3 maakt en vrouwen ook een agency positie geeft.

In de jongensgroepen zijn de meningen verdeeld: sommigen vinden het leuk als het meisje initiatief neemt, anderen vinden dan weer dat de jongen initiatief moet nemen, terwijl nog anderen de kerk in het midden laten en allebei de geslachten de mogelijkheid geven. De jongens die het leuker vinden als het meisje initiatief neemt (Kadir (FG2-M-17j-3G), Erkan (FG2-M-17j-2G), Okan (FG2-M-16j-2G) en Emre (FG3-M-18j-2G)) zeggen: *“ik heb liever het meisje hoor”* Kadir (FG2-M-17j-3G), vooral omdat het makkelijker is als een vrouw op hen afstapt. De jongens die vinden dat hijzelf initiatief moet nemen geven meerdere verklaringen voor deze positie. Ten eerste geeft Jamal (FG2-M-19j-2G) aan dat je nooit een lief vindt als je op de meisjes moet wachten omdat zij verwachten dat de man initiatief neemt. Ook zegt deze respondent dat het een kwestie van vertrouwen en controle is:

“Bijvoorbeeld, je begint een relatie met een meisje dat zelf naar jou is gekomen, maar als je verder denkt van ‘ja, zij is naar mij gekomen en zij gaat de volgende keer uitgaan’ en jij zijt daar net niet dan versiert zij misschien een andere jongen...begrijp je?” Jamal (FG2-M-19j-2G). Waarop Mehmet (FG2-M-19j-2G) antwoordt: *“een sletje”*.

Deze respondenten houden liefst zelf de macht of controle over het verleidingsproces uit voorzorg voor later en hebben een duidelijke afkeurende mening over meisjes die jongens versieren. Tolga (FG3-M-17j-2G) vindt dat de jongen het initiatief moet nemen tenzij die jongen heel knap is en een mooi lichaam heeft, dan komen de vrouwen vanzelf naar hem toe: *“Meestal de jongen hé, ofwel moet je het lichaam hebben van Cristiano Ronaldo, zijn lichaam...”*. Brahim (FG3-M-16j-2G) repliceert hierop *“Als ze geld hebben, dan komen ze daar wel op af”*. Beide jongens beweren dat meisjes willen dat jongens knap en rijk zijn, dan komen ze vanzelf op je af. Indien dit niet het geval is moet je zelf het initiatief nemen. Verder geeft Tolga (FG3-M-17j-2G) aan dat hij liefst zelf op een vrouw afstapt omdat hij niet van ‘te makkelijke’ meisjes houdt. Vrouwen mogen niet te makkelijk zijn en mannen moeten de moeite moeten doen. Dit is belangrijk voor hun zelfwaarde en status:

“Ikzelf, want een makkelijk meisje dat heb ik niet graag. Voor mij is een meisje, dat moet zo moeilijk zijn, ik moet die echt verdienen! Dan pas is het echt waard!”

“Ja een vrouw mag niet zo makkelijk te krijgen zijn!” Onur (FG3-M-17j-2G).

“Ja want zo’n makkelijke, dat is niet leuk!” Brahim (FG3-M-16j-2G).

“Dat heeft geen waarde, dan voel je je niet stoer” Tolga (FG3-M-17j-2G).

Voor deze respondenten is het verleiden van een vrouw een veruiterlijking en bevestiging van hun mannelijkheid (‘stoer’), ook naar de buitenwereld en vriendengroep toe. Hun redenering gaat als volgt: als een meisje initiatief neemt, is ze te makkelijk en dan gaan de vrienden in de naaste omgeving denken: *“als hij haar zo makkelijk kan krijgen, dan gaan wij dat ook eens proberen, en dan is niet meer voor u alleen, ze is te makkelijk”* Hassan (FG2-M-18j-2G). De opinie van de

vriendengroep over een mogelijk lief is voor de respondenten heel belangrijk, wanneer het meisje als té beschikbaar of gewillig gepercipieerd wordt, ondermijnt dit de status en mannelijkheid in de groep.

De respondenten die vinden dat zowel mannen als vrouwen de verleidingsdans mogen initiëren, poneren dat het meest logische is dat degene die eerst verliefd is ook de eerste stap zet:

“Allebei, man of vrouw, alle twee evenveel recht, het beste is dat als degene die verliefd is...” Hassan (FG2-M-18j-2G).

“Als een meisje u mooi vindt, dan gaat zij de eerste stap zetten, en als jij het meisje mooi vindt, dan ga jij de eerste stap zetten...dat is toch logisch hé?” Okan (FG2-M-16j-2G).

De jongens hebben een aantal tactieken om meisjes te verleiden. De meest gebruikte en succesvolle tactiek is de ‘negeertactiek’ waarbij het meisje in kwestie genegeerd wordt en dan vanzelf wel op hen afkomt, hoewel ook hier geen consensus over bestaat aangezien een aantal jongens vinden dat je op z’n minst eerst indruk moet maken en dan pas mag negeren. Tarik (FG3-M-16j-2G) is de enige die niet akkoord gaat en net vindt dat je een meisje moet aanspreken of haar telefoonnummer vragen, zeker als je haar misschien nooit meer terugziet. Ten tweede wordt facebook vaak gebruikt om contacten te leggen en interessante meisjes op te sporen. In FG3 geeft Onur (FG3-M-17j-2G) een voorbeeld van hoe het verleiden vroeger ‘bij hen’ (Turkse achtergrond) verliep. Het is duidelijk dat de agency (hoewel subtiel) bij de vrouw lag en de man hierop inpikte:

“Vroeger was dat zo bij ons dat de meiskes zo een witte zakdoek hadden en ze lieten die vallen op de grond als ze geïnteresseerd waren en dan moeten de jongens die gewoon oprapen en ja...”

Nog andere verleidingstrucs zijn oogcontact zoeken waarbij de jongen wacht tot het meisje terugkijkt en er dan op afgaat en kennis maakt. Of contact zoeken via haar vriendinnen:

“Als je een meisje wilt versieren, moet je nooit bij haar alleen zijn, dan je meestal bij haar vriendinnen zijn, zodat ze jaloers wordt. Alé, je moet zo indruk maken bij haar vriendinnen ook, tot dat ze over u gaan praten en dan gaat dat meisje zo echt jaloers worden op haar vriendinnen omdat ik haar vriendinnen wat meer aandacht geef, terwijl dat je eigenlijk enkel maar dat ene meisje wilt” Onur (FG3-M-17j-2G).

Maagdelijkheid en eer

Zowel meisjes als jongens hechten veel belang aan maagdelijkheid en het beschermen van de familie-eer. Hoewel uit de antwoorden van de jongens blijkt dat ze een dubbele genderstandaard hanteren (cf. Adriaens, 2010).

Voor de meerderheid van de meisjes is maagdelijkheid een belangrijk gegeven. Maagdelijkheid maakt een belangrijk onderdeel uit van hun referentiekader en speelt een grote rol in hun discours

omtrent seksualiteit. Alle antwoorden op vragen over seks en seksualiteit (vb. initiatief nemen, slet versus player, seks buiten een relatie...) zijn te situeren binnen dit maagdelijkheidsdiscours. De meisjes zeggen dat seks voor het huwelijk in hun persoonlijke leven niet kan omwille van het belang van maagdelijkheid en wijzen op het cultureel verschil met Belgische meisjes en de Belgische cultuur:

“Bij ons maakt dat veel uit, maar bij jullie niet” Ayise (FG1-V-15j-2G).

“Dat [maagdelijkheid] is zeer belangrijk, als ge al hebt...[seks], ja, dan zijt ge al gebruikt geweest” Fatma (FG1-V-14j-2G).

“Dat [seks voor het huwelijk] is echt niet goed, echt niet goed!!! (roept)” Safya (FG5-V-16j-1G).

Meisjes willen en mogen niet ‘gebruikt’ worden voor het huwelijk. Alima (FG5-V-14j-1G) definieert seks als ‘penetratie’ en zegt dat ze nooit voorhuwelijkse seks zou hebben maar dat ze wel bijvoorbeeld zou kussen of naast elkaar zou slapen. De ontmaagding zelf wil ze sparen voor haar man. Als hen gevraagd wordt waarom ze maagd willen blijven tot het huwelijk wijst Alima (FG5-V-14j-1G) op het gevaar van een ongewenste zwangerschap en de mogelijkheid in de steek gelaten te worden en alleen achter te blijven met een kind: *“dan wordt de jongen bang, hij loopt weg, ‘ik kende jou niet’, ik heb dat nooit gedaan”*. Een aantal respondenten (Hatice (FG1-V-15j-2G), Fatma (FG1-V-14j-2G), Dana (FG5-V-17j-1G) en Anka (FG5-V-15j-1G)) wijzen erop dat de Islam veel waarde hecht aan de maagdelijkheid van meisjes. Seks voor het huwelijk is haram en een meisje dat haar maagdelijkheid verliest, schendt de eer van de familie. De meisjes in FG1 vinden maagdelijkheid niet alleen waardevol voor vrouwen, ook voor jongens vinden ze dit noodzakelijk. Hun toekomstige man heeft idealiter ook nog nooit seks gehad. Het enige probleem hierbij is, dat je dit bij mannen niet kan zien of controleren: *“ge kunt dat niet zien, maar toch, ik zou het niet willen hoor!”* Ayise (FG1-V-15j-2G). Daarom zeggen de meeste meisjes dat je hen op hun woord moet nemen. Alleen Zeynep (FG1-V-14j-2G) staat sceptisch ten opzichte van het idee van ‘vertrouwen’ en laat uitschijnen dat mannen niet te vertrouwen zijn. Naast maagdelijkheid, is het voor Fatma (FG1-V-14j-2G) ook van belang dat de man besneden is omdat dit voorgeschreven wordt voor moslims: *“door ons geloof hé”*. Drie meisjes uit FG5 (Jarima (FG5-V-14j-1G), Anka (FG5-V-16j-1G) en Iwona (FG5-V-18j-1G)) hebben een afwijkende mening en hechten geen of weinig waarde aan maagdelijkheid. Iwona (FG5-V-18j-1G) heeft zelf al seksuele ervaringen gehad en spot met het idee dat voorhuwelijkse seks haram is *“haram, haram, pffff (lacht)”*. Verder vinden zowel Jarima (FG5-V-14j-2G), Anka (FG5-V-16j-1G) als Iwona (FG5-V-18j-1G) het een onrealistisch idee dat een man zal willen wachten: *“Denken jullie echt dat een jongen gaat wachten?”* Jarima (FG5-V-14j-2G). Toch zegt Jarima dat je voorzichtig moet zijn met voorhuwelijkse seks omdat de kans erin zit dat je verliefd wordt op de man in kwestie en dat je gevoelens gekwetst worden.

Ook de mannelijke respondenten hechten grote waarde aan maagdelijkheid en verwijzen hiervoor naar hun geloof en naar de 'eer' van de familie. Hier zien we echter een dubbele standaard opduiken aangezien de jongens maagdelijkheid enkel voor vrouwen van toepassing vinden. Als een meisje haar maagdelijkheid verliest voor het huwelijk, dan schendt zij de eer van de familie:

"Bij de moslims is dat anders, een meisje moet nog maagd zijn als ze trouwt. Dus als een meisje al een seksrelatie gehad heeft, dan is dat..ja, dan is er 'as aan de handen'" Kadir (FG2-M-17j-3G).

In FG3 worden meisjes die seks hebben voor het huwelijk niet veroordeeld want het is hun eigen keuze, maar deze meisjes kunnen nooit in aanmerking komen als potentiële echtgenote of moeder van de kinderen. Maagdelijkheid is met andere woorden belangrijk als je met het meisje wilt trouwen, voor jongens is dit echter minder belangrijk:

"Als een meisje veel lieven heeft gehad, dan gaat ze wel al geneukt zijn... dat wil zeggen dat ze ontmaagd is....maar voor een jongen is dit minder erg" Volkan (FG3-M-16j-2G).

"Is dit dan belangrijk?" Moderator

"Om te trouwen ja" Emre (FG3-M-18j-2G).

"Als je wilt trouwen, dan is dat belangrijk, maar niet als vriendin hé" Tarik (FG3-M-16j-2G).

"Een vriendin is gewoon wat fun" Emre (FG3-M-18j-2G).

"Met trouwen bedoelen we levenslang hé" Onur (FG3-M-17j-2G).

"De vrouw die de moeder gaat worden van uw kinderen, die moet maagd zijn!" Tarik (FG3-M-16j-2G).

Omtrent de eer van de jongens in het gezin is er geen consensus. Een aantal respondenten menen dat een jongen geen verantwoordelijk heeft voor de eer van de familie: *"een jongen heeft geen eer bij zijn vader"* Kadir (FG2-M-17j-3G), terwijl een aantal andere jongens wijzen op het feit dat jongens en meisjes in principe (voor de wet) gelijk zijn als het op maagdelijkheid aankomt, maar dat er een dubbele standaard wordt gehanteerd omdat maagdelijkheid bij jongens minder zichtbaar/controleerbaar is: *"Bij een jongen kan je niet zien of die nog maagd is of niet"* Abasi (FG2-M-17j-1G). Alleen Hassan (FG2-M-18j-2G) zegt dat er wel een gelijkheid is tussen meisjes en jongens als het op seks voor het huwelijk aankomt, maar wijst erop dat jongens op alle andere vlakken meer vrijheid hebben dan meisjes:

"Een jongen mag meer dan een meisje, maar niet op seksueel vlak, bijvoorbeeld een meisje mag minder buiten gaan, minder alleen lopen. Jongens hebben meer vrijheid".

Waarop Jamal (FG2-M-19j-2G) wijst op het belang van sociale controle: deze is strenger voor vrouwen dan voor mannen:

²⁷ Genderverschillen worden door de respondenten echter weinig teruggekoppeld naar televisie en televisierepresentaties.

“Jongens worden minder aangezien, mensen kijken meer naar meisjes dan naar jongens [...] ik denk dat ze het erger vinden als een meisje de eer schendt dan een jongen”.

Dit hangt dan opnieuw samen met het bewaken van de familie-eer. De respondenten zeggen dat de schending van de familie-eer zowel voor jongens als meisjes intrinsiek even erg is, maar dat dit voor meisjes als ‘erger’ zal bevonden worden.

Hieraan gelinkt is het feit dat alle jongens seks buiten een vaste relatie (vb. one night stands) vanzelfsprekend vinden. Sommigen geven toe dit al eens gedaan te hebben. Wel zijn ze er allemaal stellig van overtuigd dat dit voor meisjes absoluut niet geoorloofd is wat opnieuw de dubbele genderstandaard aantoont.

Slet versus player?

Aan de hand van twee stellingen probeerden we beter inzicht te krijgen in de seksuele moraal van de jongeren. We trachten na te gaan of er ook hier sprake is van een dubbele genderstandaard waarbij meisjes sneller als ‘slet’ bestempeld worden dan jongens en waarbij jongens verondersteld worden altijd in de mood te zijn voor seks terwijl meisjes net enkel liefde zouden willen. In het algemeen kunnen we de uitspraken omtrent deze stellingen situeren binnen het discours van ‘eer’, ‘waarde’, respect en ‘maagdelijkheid’ (cf. supra)²⁷.

Stelling 1: ‘Een jongen die regelmatig een nieuw lief heeft is cool, een meisje dat regelmatig van lief wisselt is een slet’

Uit de antwoorden blijkt dat de jongens (FG2 en FG3) en een aantal eerste generatie meisjes uit FG5 een dubbele genderstandaard hanteren, zij het vanuit een andere benadering. In de gesprekken met de jongens komt naar boven dat deze stelling in principe voor beide seksen opgaat, maar dat het voor meisjes als immoreler bevonden wordt. De jongens zeggen dat meisjes die reeds veel jongens versierd heeft als een slet gezien wordt en dat het voor jongens ergens cool is ‘een player’ te zijn. Tarik (FG3-M-16j-2G) vindt wel dat ook jongens niet noodzakelijk veel liefjes moeten verzamelen. Volkan (FG3-M-16j-2G) poneert:

“Als een meisjes veel lieven heeft, dan gaat ze ook wel al geneukt zijn...aja...weet wel...maar voor een jongen is dat minder erg... [...] dat wil zeggen dat ze ontmaagd is”.

Het gebruik van deze dubbele standaard wordt verklaard aan de hand van het patriarchale referentiekader omtrent maagdelijkheid en eer waar jongens meer bewegingsvrijheid hebben. Het gesprek in FG3 neemt echter een iets andere wending dan in FG2. De jongens maken een onderscheid tussen een meisje waar je mee wilt trouwen en een meisje waar je seks mee hebt voor

de fun. Maagdelijkheid bij vrouwen is voor deze respondenten enkel belangrijk bij de vrouw die de moeder van hun kinderen moet worden (cf. supra). ‘Sletjes’ zijn met andere woorden ‘ok’ enkel en alleen voor het plezier, niet voor een relatie. Bovendien geeft het geen morele bezwaren aangezien deze meisjes er volgens de respondenten zelf voor kiezen:

“Voor de fun hé!” Tolga (FG3-M-17j-2G).

“Ja, gewoon zo een keer erop en erover!” “En dan is het gedaan hé” Emre (FG3-M-18j-2G).

“Aja, dat mag want ze willen het zelf!” Tarik (FG3-M-16j-2G).

“En dan ga je er gewoon van profiteren” Tolga (FG3-M-17j-2G).

Een aantal eerste generatie meisjes (FG5) maken zoals hierboven gesteld ook gebruik van een dubbele genderstandaard als hun mening over de stelling wordt gevraagd. Ze vertrekken echter vanuit een ander uitgangspunt dan de jongens. Alima (FG5-V-14j-1G) en Safya (FG5-V-16j-1G) vinden het moreel bezwaarlijker voor meisjes als ze zich als slet gedragen. Alima (FG5-V-14j-1G) normaliseert promiscue gedrag bij jongens en schrijft dit toe aan de ‘natuur’, de ‘aard’ van mannen (wat niet wil zeggen dat ze dit gedrag goedkeurt). Volgens Alima denken mannen enkel aan seks:

“Voor jongens is dat normaal, jongens van alle leeftijden, ze willen altijd...ze denken altijd aan dat! Ik vind dat normaal, als ik aan een jongen zou vragen ‘wil je dat doen’, hij gaat 100% zeker ‘ja’ zeggen. Dus van meisjes vind ik dat nog dommer dan van jongens.”

De andere meisjes uit FG5, evenals de twee generatie meisjes uit FG2 gaan niet akkoord met de stelling en wijzen net op de gelijkheid tussen mannen en vrouwen. In eerste instantie interpreteren de meisjes uit FG1 ‘sletten’ in de letterlijke betekenis van het woord als:

“Mensen die voor een raam staan om geld te verdienen” Fatma (FG1-V-14j-2G).

“Een slet wil geen liefde, ze wil alleen maar neuken” Ayise (FG1-V-15j-2G).

Maar als ze de definitie van ‘slet’ toepassen op mensen van hun eigen leeftijd, is een slet *“een meisje dat met dertig mensen heeft geflirt op een hele korte tijd”* (Ayise-FG1-V-15j-2G). Ook voor de eerste generatie meisjes zijn sletten mensen die op korte termijn heel veel verschillende liefjes hebben. Als ik hen vraag of dezelfde definitie van toepassing is op een jongen, zeggen de meisjes dat jongens niet als ‘slet’ kunnen benoemd worden maar wel als player: *“Een Playboy ja!”* Anka (FG5-V-16j-1G). Volgens hen mogen vrouwen niet van mannen verschillen en wijzen ze op het belang van gendergelijkheid: *“jongens en meisjes mogen niet verschillen!”* Jarima (FG5-14j-1G). Toch vellen ze een negatief waardeoordeel over zogenaamde ‘sletten’ en ‘players’ maar zien geen verschil tussen beide seksen: *“hetzelfde eigenlijk, het is alle twee even slecht!”* (Zeynep-FG1-V-14j-2G). Wanneer een jongen vele verschillende vrouwen heeft gehad op korte termijn verliest deze jongen zijn waarde. *“die heeft geen waarde meer”* Hatice (FG1-V-15j-2G) *“Die heeft niets speciaals meer, iedereen heeft*

hem al gehad” Fatma (FG1-V-14j-2G), hetzelfde geldt voor vrouwen. Alleen Iwona (FG5-V-18j-1G) beweert dat het voor jongens net erger is dan voor meisjes.

Stelling 2: ‘Mannen willen seks, vrouwen willen liefde’

Omtrent deze stelling is er onder alle respondenten een relatieve consensus te vinden. Ze zijn niet helemaal akkoord en repliceren dat geslacht er niet toe doet en dat er niet mag veralgemeend worden, er zijn vrouwen die ook seks willen en er zijn ook mannen die liefde willen. Ayise (FG1-V-15j-2G) en Fatma (FG1-V-14j-2G) menen dat niet alle mannen en niet alle vrouwen zo zijn maar dat dit met persoonlijkheid te maken heeft:

“Dat is niet zo iets typisch voor mannen of echt voor vrouwen, dat is zo voor sommige mannen en voor sommige vrouwen, ik bedoel, dat hangt af van persoonlijkheid hé!” Fatma (FG1-V-14j-2G).

Ook in de andere meisjesgroep wordt op persoonlijkheid gewezen als verklarende factor, maar Jarima (FG3-V-14j-1G) en Alima (FG5-V-14j-1G) wijzen erop dat het ook te maken heeft met ‘serieus zijn’ (een serieuze relatie willen), volwassen zijn, en dit voornamelijk voor jongens. Jongens die het ‘serieus’ met je menen, willen liefde en niet in de eerste plaats seks. Dit kan volgens hen ook met leeftijd samenhangen: *“sommige jongens zijn serieus, andere niet.” “Sommigen willen een meisje gewoon gebruiken [...] dat hangt ook af van de leeftijd”* Safya (FG5-V-14j-1G). Ook de jongens menen dat meisjes eveneens seks willen en dat jongens evenzeer op zoek zijn naar liefde. Meisjes doen volgens hen vaak alsof ze geen seks willen. Ook stellen de jongens vast dat wanneer het op seks aankomt, vrouwen de baas zijn. Zij beslissen namelijk of het gebeurt of niet:

“Als een meisje ja zegt, gaat de jongen zowiezo meegaan. Als de jongen ja zegt, gaat het meisje ja of nee zeggen. Met seks is de vrouw de baas!” Mehmet (FG2-M-19j-2G).

Happily ever after? Over trouw(en) en bedrog...

Het thema ‘trouw’ en ‘bedrog’ is geen thema dat rechtstreeks in de topiclijst terug te vinden is. Het is een thema dat vaak spontaan door de respondenten wordt aangehaald (net als het thema maagdelijkheid en eer), voornamelijk in de jongensgroepen. Relationele trouw, eerlijkheid en loyaliteit blijken voor de jongens belangrijke waarden zowel voor man als vrouw:

“Eerlijkheid en trouw, dat is het belangrijkste” Erkan (FG2-M-19j-2G).

“Als je een relatie hebt, dan is het echt belangrijk dat je zelf ook trouw gaat zijn” Hassan (FG2-M-18j-2G).

“Ja ik wil toch wel dat mijn vriendin trouw is, dat ik haar kan vertrouwen, dat ze niet met andere gasten je weet wel...” Onur (FG3-M-17j-2G).

“Uiteraard moet je trouw zijn!” Volkan (FG3-M-16j-2G).

²⁸ Heteroseksime is “een ideologisch systeem dat elke niet-heteroseksuele gedragsvorm ontkent, onderdrukt en stigmatiseert” (Herek, 1992: 89).

Jamal (FG2-M-19j-2G) is van mening dat scheiden niet kan, ook al ben je niet 100% gelukkig met je relatie, dan nog is het beter de andere zijn hart niet te breken: *“Als ge getrouwd zijt, moet ge getrouwd blijven!”*. Ook in de context van relaties op televisie en de gerelateerde TV talk wordt er over trouw en bedrog gepraat. Zo wordt er in FG2 gezegd dat er niet zo vaak over relaties op TV gepraat wordt, tenzij het bijvoorbeeld over ontrouw gaat:

“Wij gaan daar [relaties op TV] niet over praten, tenzij als het meisje hem bedriegt of zo” Jamal (FG2-M-19j-2G)

De macht van de heteronorm

Algemeen heerst er over alle focusgroepen heen een heteronormatief of heteroseksistisch²⁸ discours waarbij homoseksualiteit hoofdzakelijk als afwijkend van de sociale norm gezien wordt, als iets ‘abnormaals’, iets ‘raars’:

“Dat is abnormaal, hoe kan je nu met je eigen geslacht een relatie beginnen?” Fatma (FG1-V-14j-2G).

“Ik ken een homo, dat was een rare man” Erkan (FG2-M-17j-2G).

“Ik vind dat raar” Maria (FG4-V-13j-1G).

In focusgroep 1 legt Fatma (V-14j-2G) de oorsprong van haar heteronormatieve visie bij de oudere generatie allochtonen die deze opvatting via socialisatie overbrengen op de jongere generatie. Ze zegt ook dat ze homoseksuelen *“een beetje als gestoorde mensen ziet”*. Het heteronormatief discours impliceert ook dat er vanuit een ‘wij-zij’ standpunt verwezen wordt naar homoseksualiteit. ‘Wij’ zijn dan de heteroseksuelen en ‘zij’ de ‘anderen’, de homo- en boseksuelen.

Een aantal respondenten zegt geen problemen te hebben met homoseksualiteit omdat het een eigen keuze is:

“Iedereen is gelijk voor de wet, iedereen mag zijn eigen leven leiden. Als mannen vallen op mannen...ik vind dat geen probleem, ze mogen doen wat ze willen. [...] Ze beïnvloeden mij niet, ze doen mij niets verkeerd, versta je, ik vind dat niet erg” Hassan (FG2-M-18j-2G).

“Dat is een eigen keuze, dat zit in hun bloed, zoals wij ook eigen keuzes maken en een eigen leven leiden” Abasi (FG2-M-17j-1G).

“Als ge homo zijt, dat kan zijn, gij moet dat zelf weten hé” Emre (FG3-M-18j-2G).

“Die mensen hebben ook een leven hé” Tarik (FG3-M-16j-2G).

“Als ze dat zelf leuk vinden, waarom niet” Emre (FG3-M-18j-2G).

“Mij kan het uiteindelijk niet schelen wat ge zijt” (Ayise-FG1-V-15j-2G).

Uit vorige uitspraken komt het binaire 'wij-zij' discours toch prominent naar de voorgrond in woordkeuzes zoals 'hun keuze', 'hun bloed', 'die mensen'. Uit hun woordkeuze is het is duidelijk dat deze respondenten zich niet identificeren met of zelfs distantiëren van de homoseksuele identiteit.

Een nuance op het 'eigen keuze' verhaal is het discours dat zegt 'homoseksualiteit is OK, maar ik zou het zelf niet 'willen' of 'doen'. Homoseksualiteit wordt in deze gevallen vaak gereduceerd tot iets dat 'gedaan' wordt, als een hobby die iedereen zich kan aanmeten, losgekoppeld van een identiteit. Het bestaan van een homoseksuele identiteit die variabel, dynamisch en voor elke persoon anders is, wordt ontkend. Vaak reduceren de respondenten de homoseksuele identiteit tot de seksuele daad. Hierbij wordt de penetratie als norm aanschouwd en alles wat van deze norm afwijkt als deviant of 'vies': *"bij homo's gaat dat lichamelijk nog, maar voor vrouwen, alé, dat gaat toch niet"* Tarik (FG3-M-16j-2G) waarop Tolga (FG3-M-17j-2G) zegt: *"ja, met dildo's wel, maar wat denken die?"* De veroordeling van seks tussen twee mannen of vrouwen hangt vaak samen met de stereotiepe opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid en de daarbij behorende genderrollen. Een andere trend in de antwoorden van de respondenten is het idee dat homoseksualiteit aanvaardbaar is, zolang de persoon in kwestie maar niet lastig gevallen wordt door 'een homo'. Wanneer de meeste meisjes in FG5 zeggen dat ze geen problemen hebben met homo of biseksualiteit zegt Jarima (FG5-V-14j-1G): *"ja maar dat meisje is wel verliefd op mij hé!!!"* Bijna alle respondenten zeggen iemand in hun omgeving te kennen die homo of lesbisch is. Wanneer in één van de meisjesgroepen (FG1) gevraagd wordt hoe ze zouden reageren moest iemand uit hun naaste omgeving homoseksueel blijken (vb. zus of vriendin) blijken de meeste meisjes minder tolerant. Ze zeggen dat ze het contact zouden verbreken, of afstand zouden nemen, of op zijn minst minder zouden praten met haar, vooral uit angst versierd te worden door de lesbische vrouw. Ze zien het lesbische meisje in kwestie als een bedreiging. *"Ik zou wel nog contact hebben, maar gewoon zeggen 'hallo' niet meer dan dat [...] Ik zou zeggen van, 'ja, maar toch niet op mij hé!'"* Fatma (FG1-V-14j-2G).

Een laatste opvallende tendens binnen het heteronormatieve/heteroseksistische discours is dat homoseksualiteit gekoppeld wordt aan 'schaamte', vooral in de meisjesgroepen (FG1 en FG4). Respondenten benoemen homoseksualiteit als iets 'schaamtelijk'. *"Ik vind dat echt schaamtelijk!"* Fatma (FG1-V-14j-2G). Een mogelijke verklaring is dat in traditionele diaspora gemeenschappen 'eer' centraal staat in het reguleren van man-vrouw relaties. Individuele familieleden zijn verantwoordelijk voor het beschermen van deze familie-eer en moeten daarom 'schaamte' vermijden. Aangezien homoseksualiteit in bepaalde traditionele, patriarchale gezinnen aanzien wordt als deviant, wordt dit niet of minder getolereerd (cf. Werdmölder, 2005).

Omtrent de herkenbaarheid van homoseksualiteit is het dominante discours in alle groepen dat homoseksualiteit zichtbaar een 'verminderde mannelijkheid' en een verhoogde 'vrouwelijkheid' inhoudt. Seksualiteit wordt dus onlosmakelijk verbonden met gender:

“Een homo kunt ge herkennen, dat is eigenlijk, ge kunt dat vergelijken met een meisje. Ge kunt ze vergelijken met vrouwen, ze zijn een beetje ongeveer hetzelfde, maar hebben gewoon een ander geslacht” Hassan (FG2-M-18j-2G).

Het heersende beeld van homoseksualiteit is dat van de stereotype ‘sissy’, ‘de verwijfde man’ dat gebaseerd is op een aantal iconische codes die ingedeeld kunnen worden in fysieke codes en culturele, sociale codes. Volgens de respondenten kan je homo’s fysiek herkennen op basis van hun lichaamstaal: *“Die lopen anders [...] die heupwiegen”* Brahim (FG3-M-16j-2G), hun gestische codes *“hun reacties die zijn zo gay (doet een ‘gay’ handje na)”* Abasi (FG2-M-17j-1G), hun vestimentaire codes *“die kledij is anders, ze dragen zo strakke broeken en zo”* Fouad (FG3-M-16j-2G). Naast fysieke codes, baseren de respondenten zich ook op een aantal culturele, sociale codes die gekoppeld worden aan homoseksualiteit. Zo merken Jamal (FG2-M-19j-2G) en Hassan (FG2-M-18j-2G) op dat homo’s *“gevoeliger zijn”* en dat ze zich ‘vrouwelijker’ gedragen. Verder kunnen homo’s ook herkend worden omdat het meestal mannen zijn die omringd worden door een grote groep vrouwen: *“Een gast die altijd in een groep meisjes meeloopt”* Onur (FG3-M-17j-2G) en die over ‘meisjesdingen’ praten zoals mode.

In de meisjesgroep F1 werd spontaan gepraat over hun visie op het homohuwelijk. Ook hier valt op dat de respondenten uit een heteronormatief discours vertrekken en zich voornamelijk focussen op de vestimentaire codes en conventies van een traditioneel heterohuwelijk:

“Trouwen? Wie gaat er dan de bruid zijn en wie de bruidegom? Twee keer een bruid dan bij lesbisch? (schudt haar hoofd – door elkaar gepraat) ...Desnoods doet één van de twee lesbische dan een pak aan hé” Ayise (FG1-V-15j-2G).

Naast een heteronormatief discours, is er in bepaalde individuele gevallen sprake van homofobe uitspraken waarbij een duidelijke afkeer ten opzichte van homoseksualiteit merkbaar is:

“Dat is vies mevrouw! Eeeeeeeeeeeeeeeeeekkk! (uitroep van afkeer)” Erkan (FG2-M-17j-2G).

“Ik vind dat ook vies” Mehmet (FG2-M-19j-2G).

“Dat zijn janetten!” Erkan (FG2-M-17j-2G).

“Voor vrouwen vind ik dat eigenlijk vies” Tarik (FG3-M-16j-2G).

“Ik vind dat erg” Semra (FG4-V-14j-1G).

“Ik vind het bij mannen nog viezer dan bij vrouwen” Hatice (FG1-V-15j-2G).

Net als uit de literatuur omtrent heteroseksisme en homohaat naar voor komt (Buijs, Hekma & Dyvendak, 2009) blijkt deze weerzin bij jongeren van Marokkaanse en Turkse achtergrond voornamelijk betrekking te hebben op de praktijk van anale seks bij mannen. Deze walging en

onverdraagzaamheid ten opzichte van anale seks is volgens onderzoekers te verklaren aan de hand van een illegitieme genderoverschrijding, namelijk die van een man die in een passieve rol wordt geduwd. Meestal staan deze jongeren relatief tolerant tegenover homoseksualiteit als identiteit maar niet ten opzichte van de seksuele praktijk die ermee wordt geassocieerd:

“Jongens hebben een penis, dat is vuil, zo twee jongens op elkaar, maar als twee meisjes vrijen, dat is normaal, dat is niet raar, dat kan met hun lichaam” Jarima (FG5-V-14j-1G).

Behalve een afkeer van anale seks, toont deze uitspraak ook een andere vaak voorkomende tendens aan. Namelijk dat homoseksualiteit onder vrouwen meer getolereerd wordt dan homoseksualiteit tussen twee mannen.

Naast de heteronormatieve en homofobe uitspraken, zijn er een aantal (voornamelijk vrouwelijke) respondenten die tolerant staan ten opzichte van homoseksualiteit: *“Ik heb daar echt geen problemen mee”* Safya (FG5-V-16j-1G) en Dana (FG5-V-17j-1G), grotendeels omdat ze in hun dichte omgeving iemand kennen die homoseksueel is: *“Ik heb een goede vriend die homo is mevrouw, ik kan er goed mee praten”* Jamal (FG2-M-19j-2G).

Een kanttekening die we bij deze resultaten moeten maken is de sociale context waarin deze uitspraken tot stand kwamen. Aangezien de focusgroepen homogeen waren op basis van gender, waren er twee uitsluitend ‘jongensgroepen’ en drie uitsluitend ‘meisjesgroepen’. Opvallend is dat in de jongensgroepen de performance van ‘mannelijkheid’ een belangrijke factor was in de groepsdynamiek en dat dit de resultaten in een bepaalde, meer patriarchaal georiënteerde richting kan gestuurd hebben. De angst om zelf als homoseksueel (wat vaak gelijk gesteld wordt aan vrouwelijk, passief en zwak) bestempeld te worden, en niet als ‘echte man’ zorgt ervoor dat bepaalde mannen traditionele codes van mannelijkheid gaan overdrijven wat vaak hand in hand gaat met seksisme ten opzicht van vrouwen (cf. Kimmel, 2007). Het afzetten tegen homoseksualiteit biedt met andere woorden vaak een identiteitsfunctie (cf. Buijs, Hekma & Dyvendak, 2009). Individuele gesprekken met dezelfde jongens, zou een ander (waarschijnlijk ‘milder’) resultaat hebben opgeleverd.

Een laatste kanttekening is dat in de focusgroepsgesprekken, verwijzingen naar religie niet spontaan naar voor komen. Enkel wanneer er expliciet gevraagd wordt of religie iets te maken heeft met hun opvattingen over homoseksualiteit wordt gezegd dat dit verboden is in de Islam: *‘Dit mag niet bij ons Moslims’* Hassan (FG2-M-18j-2G). De jongeren associëren homoseksualiteit niet in de eerste plaats als iets zondigs, of religieus niet tolereerbaar maar meer met iets dat niet strookt met hun opvattingen over gender en seksualiteit (cf. Buijs, Hekma & Dyvendak, 2009).

Afbeelding 5: Tim uit de telenovela David (<http://www.vtm.be>)

Gay op TV

Naast de algemene attitude ten opzichte van homoseksualiteit in het dagelijkse leven, werd ook gepeild naar attitudes omtrent representaties van homoseksualiteit op televisie (zowel op de satelliet als de Vlaamse zenders). Slechts in twee focusgroepen werd specifiek gesproken over de representatie van homoseksualiteit op satellietzenders. Algemeen genomen, worden er volgens de respondenten op (voornamelijk Turkse) satellietzenders geen homoseksuele personages getoond. De respondenten zeggen dat dit taboe is. In focusgroep 1 is er onenigheid als Ayise (FG1-V-15j-2G) zegt dat je in Turkse series geen homoseksuele personages ziet maar wel op het nieuws bijvoorbeeld als een soort 'rariteit' of object van sensatiebeluste paparazzi: *"Bij ons komt het enkel op TV als je homo's en lesbische op straat ziet, dan zou dit wel in het nieuws komen"*. Fatma (FG1-V-14j-2G) ondersteunt dit maar Hatice (FG1-V-15j-2G) vindt dit toch wat overdreven. Ook in FG4 beweert Nunu (FG4-V-14j-1G): *"Bij ons zie je dat niet. Hier in België zie ik dat veel meer, meisjes aan het kussen."*

In de andere focusgroepen worden er voorbeelden gegeven van homoseksuele personages en TV-figuren zoals voetballer Christiano Ronaldo, rapper Yes-er, Koen Crucke, Filip Deslee (architect uit huizenjacht op VT4), *Tila Tequila*. Een voorbeeld dat in drie groepen terugkomt is het personage Tim uit de telenovela *David* (VTM 2010). Op het moment van de afname van de focusgroepen kwam dit personage net uit de kast. Hij had een tijdje een relatie gehad met een meisje maar beseft dat hij eigenlijk verliefd is op zijn beste vriend Robbie. In FG2 blijken drie respondenten naar de telenovela te kijken, ze definiëren Tim als biseksueel maar vellen geen waardeoordeel over hem. Abasi (FG2-M-17j-1G) zegt al een tijdje niet meer gekeken te hebben maar geeft toe: *"Ik dacht al dat hij homo was, ik heb hem nog niet gezien met die gast, maar toch omdat hij, je weet wel, zo doet..."* Uit deze uitspraak blijkt ook dat homoseksuele personages voornamelijk te herkennen zijn door hun fysieke kenmerken en gestische codes. In FG3 haalt Tarik (FG3-M-16j-2G) aan dat je Tims geaardheid kan herkennen aan: *"zijn kledij, zo strakke broeken, zo echt van die skaterskleren, veel kleuren...groen! Wie draagt nu groen! Komaan, wie draagt er nu een groene broek"*. Abdullah (FG3-M-16j-2G) zegt dat hij Tim en Robbie vooral 'ontmaskerde' omdat *"hij blijft maar sms'en met die jongen...dat is toch niet normaal!"* Waarop Tarik (FG3-M-16j-2G) antwoordt: *"en als ze afscheid nemen, dan knuffelen ze mekaar, alé een kus is normaal, maar mekaar zo echt vastpakken en knuffelen [...] wij kussen elkaar ook, dat is normaal."* Hier wordt duidelijk dat de jongens de homoseksuele personages als abnormaal zien en vertrekken vanuit een heteronormatieve visie op mannelijkheid. De personages in *David* wijken af van de 'normale' fysieke en culturele codes van 'mannelijkheid'.

In FG4 blijken de respondenten allemaal naar het reality programma *'Tila Tequila'* te kijken op MTV. Het doel van dit programma is een partner te vinden voor de biseksuele Tila. Tila kan hiervoor kiezen uit 10 mannen en 10 vrouwen die allemaal samen in één huis vertoeven. Maria (FG4-V-13j-1G) legt het opzet uit:

“Er zijn meer dan 10 jongens en meer dan 10 meisjes samen in een huis en ze spelen spelletjes. Iemand wint een date met haar (Tila). Ze leert hem kennen en altijd stuurt ze iemand weg want ze is biseksueel.” [...] ze zoent echt met iedereen in dat programma hoor” Nunu (FG4-V-14j-1G) vult aan: “Ze zoent met jongens en meisjes!”.

De meisjes vinden het leuk om naar dat programma te kijken, maar toch ook “een beetje raar”.

5. CONCLUSIE

Aansluitend op voorgaand onderzoek naar hybride televisiegebruik bij diasporajongeren (Adriaens, 2010) wierp dit artikel licht op de televisieconsumptie van deze jongeren. Televisieconsumptie werd geconceptualiseerd als de interpretatie van representaties en teksten op televisie (cf. Siapera, 2010). Uit de academische literatuur bleek dat receptiestudies die de link leggen tussen televisieconsumptie en identiteitsvorming bij diaspora jongeren dun gezaaid zijn en in Vlaanderen al helemaal onbestaande. Daarom werd aan de hand van een kwalitatief receptieonderzoek bij 36 diaspora adolescenten (13-19 jaar) van de eerste, tweede en derde generatie nagegaan hoe betekenis wordt gegeven aan televisierepresentaties van 'zichzelf' en 'seksualiteit'. Verder werd onderzocht welke rol deze betekenisgevingprocessen spelen bij het construeren van identiteiten. We vertrokken vanuit een performatieve benadering op identiteit en het idee dat mediaconsumenten verschillende, overlappende, dynamische identiteiten hebben die in specifieke contexten naar de voorgrond treden door het innemen van bepaalde subjectposities binnen een discours (Gillespie, 2007; Dhoest, 2009; Duits, 2009). Dit onderzoek hoort thuis binnen de rijke traditie van publieksonderzoek dat aantoonde hoe kijkers omgaan met media-inhoud en de beelden en discoursen gebruiken om een symbolische strijd in hun eigen alledaagse leven aan te tonen (Fiske, 1989, Gillespie, 1995).

5.1. Representaties van 'zichzelf'...

In het kader van dit receptieonderzoek gingen we ten eerste na hoe diaspora jongeren betekenis geven aan representaties van 'zichzelf' op televisie en in welke mate verschillende identiteiten interfereren in dit betekenisgevend proces (zie 4.1.). Alle respondenten erkennen de onderrepresentatie van allochtonen op het Vlaamse televisiescherm. Ze vinden dit echter niet meteen problematisch net omwille van hun hybride televisiegebruik waarbij zowel satelliet als Vlaamse zenders geraadpleegd worden. Ze hechten meer waarde aan de kwaliteit en diversiteit van het programma en de representaties dan de kwantiteit van allochtonenrepresentaties, en dit niet alleen in factuele televisieprogramma's maar ook bij fictie. Een stijging van het aantal 'etnische' personages zal bijgevolg niet tot meer tevredenheid bij allochtone kijkers leiden, wat wel soelaas biedt, is het wegwerken van misrepresentaties. Vele jongeren hekelen de stereotypering, de ongenueanceerde en incorrecte berichtgeving, de foutieve generalisaties, de dubbele standaarden, de disproportionele uitvergroting van excessen en het gebrek aan allochtone experts op televisie (cf. El Sghiar & dhaenens, 2011; Siapera, 2010). Hun discours van ontevredenheid verwijst naar de symbolische strijd in hun alledaagse leven en een 'politics of recognition' (Taylor, 1994). Door dit gevoel van exclusie en 'othering' bij televisieconsumptie worden de jongeren aangesproken op hun lidmaatschap van een bepaalde minderheidsgroep waardoor een bepaalde 'etnische', 'culturele' of 'religieuze' identiteit (in interactie met andere identiteiten) op de voorgrond treedt (cf. Aksoy & Robins, 2000; Madianou, 2005). De

meeste respondenten identificeren zich dan ook met hun subjectpositie als moslim, Marokkaan, Turk of allochtoon en plaatsen zichzelf buiten de 'Belgische' cultuur terwijl ze dit met betrekking tot andere thema's niet (of minder) doen en andere identificatiepijlers (vb. gender, leeftijd, educatie) laten prevaleren. Diaspora jongeren schrijven een grote macht toe aan de beeldvorming in de media en wijzen op de implicaties (vb. discriminatie, xenofobie, exclusie...) van deze negatieve beeldvorming voor het dagdagelijkse leven van allochtonen. Om net die sociale exclusie en discriminatie te helpen verhinderen vinden de respondenten een positieve, diverse representatie zo cruciaal. Er is derhalve sprake van een vorm van strategische 'identity politics' (cf. Fuss, 1989; De Lauretis, 1999) waarbij de jongeren een consistente, monolitische 'etnische', 'culturele' of 'religieuze' identiteit creëren met als strategisch doel 'othering' op het Vlaamse televisiescherm tegen te gaan.

Idealiter moeten televisierepresentaties realistischer, meer divers en herkenbaar zijn. Vele respondenten ijveren voor wederzijds begrip ten opzichte van cultuur en religie en negotiëren posities van cultureel burgerschap met betrekking tot televisierepresentaties. Zo pleiten een aantal jongens ervoor meer 'real life' programma's uit te zenden waarbij het 'echte' leven van allochtone jongeren in Vlaanderen getoond wordt. Vaak worden Nederlandse en Duitse zenders aangeduid als toonvoorbeelden voor positieve representatie. Verder streven de jongeren voor het gebruik van één standaard voor de berichtgeving over zowel autochtonen als allochtonen, de vertegenwoordiging van meer allochtone experts en het niet vermelden van de afkomst.

Concluderend kunnen we stellen dat er sprake is van een complexe identiteitsvorming met betrekking tot representaties van zichzelf (cf. Siapera, 2010). Eerst en vooral nemen de meeste respondenten een emotionele, gedesillusioneerde, gefrustreerde positie in ten opzichte van negatieve en stereotype beeldvorming. Ten tweede produceert het kijken naar deze (mis-)representaties een hybride identiteit die in complexe interactie gaat met de persoonlijke achtergrond (vb. Fatma wiens ouders beiden huisdokter zijn), persoonlijke ervaringen met discriminatie en uitsluiting, sociaal en cultureel kapitaal (vb. opleiding) en de bredere socio-culturele en politieke context (vb. viseren van probleemwijken), etc. (cf. Gillespie, 1995).

5.2. Seksualiteit, televisie & identiteit

Seksuele identiteitsvorming maakt integraal deel uit van de ontwikkeling als adolescent. Ondanks de toegenomen interesse in jongeren, media en seksualiteit bleek seksualiteit echter zwaar onderbelicht in de literatuur rond media, adolescentie, identiteit en etniciteit. Dit onderzoek trachtte deze lacune op te vullen (cf. 4.2). Onder diaspora jongeren heerst een algemene consensus dat de Vlaamse televisie, en dit hoofdzakelijk de commerciële zenders, meer (expliciete) seks tonen dan de meeste satellietzenders. Een genderverschil omtrent de definitie van seksueel expliciete beelden is opvallend waarbij jongens vaker doelen op pornografische beelden en penetratie terwijl de meeste

meisjes de insinuatie van seks reeds expliciet vinden. Voor de meerderheid van de diaspora meisjes hoort seksualiteit thuis in de private sfeer. Ze wijzen op het overaanbod aan seks op de televisie hoewel ze toegeven af en toe stiekem te kijken. Bij de jongens zien we een omgekeerde tendens waarbij net gewezen wordt op het onderaanbod van televisieseks met internetporno als valabel alternatief. Het traditionele medium televisie verliest met andere woorden terrein aan het 'nieuwe' medium internet op vlak van seksuele content, dit omwille van het potentieel tot instant gratificatie en het private gebruik van internet. Voor zowel jongens als meisjes is seks op televisie problematisch wanneer de ouders of kleine kinderen in de televisieruimte aanwezig zijn wat instant zappedrag veroorzaakt en gevoelens van schaamte opwekt (cf. Adriaens, 2010). Sommige respondenten wijzen op een cultureel verschil met 'Vlaamse' meisjes met betrekking tot attitudes over seks op televisie en reflecteren zo een positie van cultureel burgerschap. Bovendien zijn deze noties van cultureel verschil en gelijkheid geïntegreerd in de discursieve competenties die jongeren ontwikkelen bij het construeren van identiteiten (cf. De Leeuw & Rydin, 2007). Hoewel seksualiteit in de gezinscontext een taboeonderwerp is, is het een populair gespreksthema onder peers (cf. Hendrickx et al., 2004). Over specifieke (seksuele) relaties op televisie wordt onder vrienden enkel gepraat wanneer iets gebeurt dat nauw aansluit met de leefwereld (vb. intergenerationeel conflict) of sterk ingaat tegen de waarden en normen van de respondenten (vb. ontrouw). Omtrent het realiteitsgehalte van relaties en seksualiteit op televisie onderscheidden we twee visies. Ten eerste is er het optimistisch discours dat vooral wijst op de herkenbare karakter van (seksuele) relaties in televisiefictie wat resulteerde in identificatie, escapisme en TV talk. Ten tweede is er het deconstructivistische discours waarbij respondenten het onrealistische, uitvergroete, geromantiseerde en geïdealiseerde karakter van seks en relaties op televisie beklemtonen.

Cruciaal in het referentiekader omtrent seksualiteit bij diaspora jongeren is het maagdelijkheidsdiscours. Het idee dat maagdelijkheid bij meisjes onontbeerlijk is voor het behoud van de familie-eer draagt bij tot het construeren van gender en seksuele identiteiten. Het belang van maagdelijkheid heerst bovendien als overkoepeld seksueel script onder de meeste jongeren (cf. Espiritu, 2001). Vaak wordt dit script dan ook gehanteerd om attitudes en gedragingen met betrekking tot seksualiteit te legitimeren, zoals bijvoorbeeld: het gebruik van een dubbele morele genderstandaard, initieergedrag, attitudes ten opzichte van promiscue gedrag, casual seks etc. Niet alleen attitudes en seksueel gedrag worden vorm gegeven door het maagdelijkheidsdiscours, we zien ook een link met de consumptie van seksueel expliciete televisiebeelden. Zo worden jongens bijvoorbeeld vaak gevraagd erop toe te zien dat hun zussen niet in aanraking komen met seksueel expliciete beelden, dit om hun maagdelijkheid te beschermen.

Attitudes ten opzichte van homoseksualiteit worden voornamelijk beheerst door een heteronorm waarbij homoseksualiteit als afwijkend of onnatuurlijk gezien wordt. Alle respondenten nemen met betrekking tot dit thema een 'wij – hetero's' versus 'zij – homo's' standpunt in. Vele respondenten distantiëren zich of ontkennen het bestaan van een variabele, dynamische homoseksuele identiteit.

Homoseksualiteit wordt vaak gereduceerd tot iets wat men 'doet', tot een (schandelijke) levensstijl of tot de seksuele daad. Voor een aantal respondenten is homoseksualiteit aanvaardbaar, zolang ze zelf niet lastig gevallen worden door 'een homo' of zolang het niet in hun naaste omgeving voorkomt. Voor de respondenten is iemands' seksualiteit onlosmakelijk verbonden met gender en visueel herkenbaar (ook bij televisiepersonages) via iconische, fysieke, culturele en sociale codes. Naast het dominante heteronormatieve discours, vonden we in de marge zowel meer gematigde als meer homofobe ideeën terug. Homohaat uit zich voornamelijk in de weerzin ten opzichte van de praktijk van anale seks bij mannen wat voor vele respondenten een illegitieme genderoverschrijding inhoudt. Homoseksualiteit onder vrouwen wordt dan weer meer getolereerd te kaderen valt binnen het hegemonisch discours omtrent vrouwelijke homoseksualiteit binnen de hedendaagse jeugdcultuur (zie Johansson, 2007). In tegenstelling tot wat in de publieke opinie vaak aangenomen wordt, associëren diaspora jongeren homoseksualiteit niet met iets zondigs, ingegeven door religie, maar wel als iets dat niet strookt met opvattingen over gender en seksualiteit (cf. Buijs, Hekma & Dyvendak, 2009). Seksualiteit wordt in vele peer groepen gereguleerd door een 'genderpolitie' waarbij jongeren die niet conformeren aan de heteroseksuele norm gestigmatiseerd en uitgesloten worden. Het afzetten tegen homoseksualiteit biedt bovendien een identiteitsfunctie waarbij jongeren een stoere, mannelijke status verwerven (Nayak & Kehily, 1996; Plummer, 2001; Kimmel, 2007; Rahman & Jackson, 2010: 180, Qin, 2009). Deze performance van traditionele mannelijkheid en mannelijke identiteit kan de gesprekken beïnvloeden hebben.

Gemediatiseerde constructies zijn belangrijke (maar niet de enige) leveranciers van seksuele scripts, ook voor diaspora jongeren, weliswaar in interactie met eigen ervaringen, referentiekaders en beschikbare repertoires als mediaconsumenten. Seksuele scripts worden echter niet eenvoudigweg 'geïnternaliseerd'. Jongeren geven actief betekenis wanneer ze seksuele beelden consumeren. Dit betekenisgevend proces wordt grotendeels vormgegeven door gender (cf. Rahman & Jackson, 2010: 179). Ook hier is er met andere woorden sprake van een complexe identiteitsvorming gekenmerkt door culturele hybridisering waarbij 'ethnische' en 'gender' identiteiten elkaar kruisen in de context van seksualiteit (cf. Barker, 1997)..

We kunnen besluiten dat de televisieconsumptie van zowel representaties van 'zichzelf' als van seksualiteit complex verloopt bij diaspora adolescenten. Daarenboven is de ontmoeting tussen deze televisierepresentaties en kijkers van productieve aard: "It produces identities through bringing together representations and their interpretations and through connecting and changing imaginings of belongingness and difference" (Siapera, 2010: 182). Identiteiten verschillen naargelang contexten en zijn geïnspireerd door persoonlijke referentiekaders, eigen ervaringen en beschikbare repertoires en scripts. Afhankelijk van de specifieke televisiecontent, kan televisieconsumptie van zowel representaties van 'zichzelf' als van seksualiteit strategische 'identity politics' in de hand werken en verschillende vormen van reflectie oproepen over de rol van cultureel verschil in het alledaagse leven (cf. Hermes, 2005).

6. DANKWOORD

Dit onderzoek had ik nooit tot een goed einde kunnen brengen zonder de hulp en steun van een aantal mensen en organisaties. In de eerste plaats wil ik het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek (FWO – Vlaanderen) bedanken voor de financiële steun en het vertrouwen in mijn onderzoeksproject. Ook Professor Dr. Daniël Biltereyst en Professor Dr. Sofie Van Bauwel verdienen een woord van dank. Naast hun gewaardeerd promotorschap, gaven zij me de kans om binnen het opleidingsonderdeel *Film- en Televisiestudies* een werkcollege te organiseren, wat me de mogelijkheid bood om samen met studenten te werken aan dit onderzoek. Een speciale dank gaat bijgevolg ook uit naar de studenten van het werkcollege in derde bachelor (2009-2010) die als comoderator optraden bij de focusgroepen. Ook Elke Van Damme en Hatim El Sghiar verdienen een bijzonder woord van dank voor hun zeer gewaardeerde comoderatorschap. Graag wil ik ook de directies, leerkrachten en leerlingen van de deelnemende scholen en de medewerkers van de verschillende jeugdorganisaties oprecht bedanken voor hun bereidwillige medewerking en de tijd en ruimte die ze vrijmaakten. Als laatste wil ik ook nog alle leden van het *Centre for Cinema and Media Studies* (CIMS) bedanken voor de constructieve feedback en de leerrijke werkomgeving. Last but not least wil ik mijn broer Bert bedanken voor de hulp bij de layout.

Fien Adriaens
Gent, Augustus 2011

7. REFERENTIELIJST

- Adriaens, F., Van Damme, E. & Courtois, C. (2011). *Screenagers: Een onderzoek naar het mediagebruik bij jongeren in Vlaanderen – anno 2009*. CIMS-Reports, 1(1): 1-96.
- Adriaens, F. (2010). *Gendered television Use of diaspora youth in Northern Belgium*. Paper presented at ECREA2010-Hamburg Germany.
- Aksoy, A. & Robins, K. (2000). Thinking across spaces. Transnational television from Turkey. *European Journal of Cultural Studies*, 3(3):343-365.
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Londen: Verso.
- Ang, I. (1985). *Watching Dallas: Soap opera and the melodramatic imagination*. London: Methuen & Co. (Original work published 1982).
- Ang, I. (1996). *Living room wars: rethinking media audiences for a postmodern world*. Londen & New York: Routledge.
- Austin, J. & Willard, M.N. (1998). *Generations of youth: youth cultures and history in twentieth-century America*. New York: Oxford University Press.
- Barker, C. (1997). Television and the reflexive project of the self: soaps, teenage talk and hybrid identities. *The British journal of sociology*, 48(4):611-628.
- Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries*. Londen: George Allen & Unwin.
- Barthes, R. (1957). *Mythologies*. Paris: Seuil.
- Brah, A. (1996). *Cartographies of diaspora: Contesting identities*. Londen: Routledge.
- Broos, D. & Vanden Bulck, H. (2009). *Gekleurd beeld of zwart/wit televisie? Een onderzoek naar de representatie van etnische minderheden in het Vlaamse televisienieuws*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Brooks, G. (1995). *The centerfold syndrome*. New York: Jossey-Bass.
- Buckingham, D. & Bragg, S. (2004). *Young people, sex and the media. The facts of life*. Londen: Palgrave MacMillan.
- Buijs, L., Hekma, G. & Duyvendak, J.W. (2009). *Als ze maar van me afblijven: een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Clycq, N, Michielsen, M. & Timmerman, C. (2005). Allochtone nieuwszoekers: gebruik en evaluatie van televisienieuwsprogramma's en -zenders door jongvolwassen allochtonen. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 3(2): 141-161.

- Danz, M., Vogels, T. & Grundemann, R. (1993). *Jeugd en seks: kennis, houding en gedrag bij Turkse en Marokkaanse jongeren in Nederland*. Leiden: NIPG-TNO rapport.
- De Block, L. & Buckingham, D. (2007). *Global children, global media*. Londen: Routledge.
- De Bruin, J. (2005). *Multicultureel drama? Populair Nederlands televisiedrama, jeugd en ethniciteit*. Amsterdam: Otto Cramwinckel.
- De Lauretis, T. (1999). Upping the anti (sic) in feminist theory. In S. During (Ed.), *The cultural studies reader* (pp. 307-319). London: Routledge
- De Leeuw, S. (2005). Television fiction and cultural diversity: Strategies for cultural change. In L. Hojberg & H. Sondergaard (red.), *European Film and Media Culture* (pp. 91-111). Copenhagen: Museum Tusculanum Press.
- De Leeuw, S. & Rydin, I. (2007). Migrant children's digital stories: identity formation and self-representation through media production. *European journal of cultural studies*, 10(4):447-464.
- De Morgen (16 augustus 2011). *Allochtone en gelovige meisjes nemen meer risico's*.
- De Saussure, F. ([1916] 1974) *Course in general linguistics* (trans. Wade Baskin), London:Fontana/Collins.
- Devroe, I., Driessens, O. & Verstraeten, H. (2010). 'Minority Report': Ethnic minorities' diasporic news consumption and news reading. In Van Bauwel, S., Van Damme, E & Verstraeten, H. (Eds.) *Diverse mediabeelden: hedendaagse reflecties gebaseerd op onderzoek van Frieda Saeys*. Gent: Academia Press.
- d'Haenens, L., Van Summeren, C., Kokhuis, M., Beentjes, J. (2002). Ownership and use of 'old' and 'new' media among ethnic minority youth in The Netherlands: the role of the ethno-cultural position. *Communications*, 27, 365-393.
- Dhoest, A. (2009). Tv-fictie, etniciteit en culturele identiteit. De receptie van tv-fictie door Vlaamse autochtone en allochtone jongvolwassenen. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 37(1): 15-32.
- Duits, L. (2008). *Multi-girl-culture: An ethnography of doing identity*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Durham, G. (1995). The taming of the shrew: women's magazines and the regulation of desire. *Journal of Communication Inquiry*, 20: 18-31.
- Durham, M.G. (2004). Constructing the 'new ethnicities': Media, sexuality and diaspora identity in the lives of South Asian immigrant girls. *Critical Studies in Media Communication*, 21(2): 140-161.
- El Sghiar, H. & d'Haenens, L. (2011). Publieke televisie en identificatie: Familieonderzoek naar Vlaamse burger met Marokkaanse en Turkse achtergrond. *Tijdschrift voor communicatiewetenschap* 39(2): 38-56.
- Espiritu, Y.L. (2001). "We don't sleep around like white girls do": family, culture and gender in Filipina Americans' lives. *Signs*, 26: 414-440.

- Faas, D. (2009). Reconsidering Identity: the ethnic and political dimensions of hybridity among majority and Turkish youth in Germany and England. *The British Journal of Sociology*, 60(2): 299-320.
- Fiske, J. (1987). *Television culture*. Londen & New York: Routledge.
- Foblet, M.C., Djait, B. & Pieters, K. (2004). *Mietjes & macho's: allochtone jeugddelinquentie. Getuigenissen van autochtone en allochtone jongeren*. Leuven: Acco.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality*. Harmondsworth: Allen Lane/Penguin Books.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings, 1972- 1977* (C. Gordon, Trans.). New York: Prentice-Hall. (Original work published 1972, 1975, 1976, 1977).
- Fuss, D. (1989). *Essentially speaking: feminism, nature & difference*. Londen: Routledge.
- Gauntlett, D. (2002). *Media, gender & identity: An Introduction*. Londen: Routledge.
- Gilbert, N & Mulkay, M. (1984). *Opening pandora's box: A sociological analysis of scientists' discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gillespie, M. (1995). *Television, ethnicity and cultural change*. New York: Routledge.
- Gillespie, M. (2007). Security, media and multicultural citizenship: A collaborative ethnography. *European Journal of Cultural Studies*, 10(3): 275-293.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1974). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Publishing (First published in 1967).
- Hall, S. (1980). Encoding/Decoding. In D. Hobson, A. Love & P. Willis (Eds.), *Culture, media, language* (pp. 128-138). London: Hutchinson.
- Hall, S. (1986). Media, power and class. In J. Curran, J. Ecclestone, g. Oakley & A. Richardson (Eds.), *Bending reality: the state of the media* (pp. 5-14). Londen: Pluto Press.
- Hall, S. (1992). 'New Ethnicities'. In A.Rattansi & J.Donald (Eds.) *Race, culture and difference* (pp. 252-260). Thousand Oaks: Sage.
- Hall, S. (1996). Introduction: Who needs identity? In *Questions of cultural identity, edited by Stuart Hall & Paul Du Gay* (pp.29-44). Thousand Oaks: Sage.
- Hall, S. (2003). *Representation: cultural representations and signifying practices* (Ed. Volume-1997 1st edition). London: Sage.
- Hendrickx, K., Lodewijckx, E., Van Royen, P., Denekens, J. (2004). Seksueel gedrag bij Marokkaanse immigranten van de tweede generatie, balancerend tussen traditionele houdingen en veilig vrijen. *Huisarts Nu*, 33(6): 349-356

- Herek, G. M. (1992). The social context of hate crimes: notes on cultural heterosexism. In G. M. Herek & K.T. Berrill (eds.), *Hate crimes, confronting violence against lesbians and gay men* (pp. 89-101). Londen: Sage.
- Hermes, J. (2005). *Re-reading popular culture*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Irvine, J. (1991). Cultural differences and adolescent sexualities. In J. Irvine (Ed.), *Sexual cultures and the construction of adolescent identities* (pp. 3-28). Philadelphia: Temple University Press.
- Jensen, K.B. (2002). *A handbook of media and communication research: qualitative and quantitative methodologies*. Londen & New York: Routledge.
- Johansson, T. (2007). *The transformation of sexuality. Gender and identity in contemporary youth culture*. Hampshire (England): Ashgate.
- Kimmel, M.S. (2007). Masculinity as homophobia. Fear, shame and violence in the construction of gender identity. In N.Cook (Eds.) *Gender Relations in Global Perspective: Essential Readings*. Toronto: Canadian Scholars Press.
- Kotre, J. (1984). *Outliving the self*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Liebes, T. & E. Katz (1990). *The export of meaning. Cross-cultural readings of Dallas*. New York: Oxford University Press.
- Lodewijckx, E. & Hendrickx, K. (1998). Visies van ongehuwde tweede generatie Marokkaanse jongeren op huwelijk, partnerkeuze en seksualiteit. In: Erf van der R., Kuijsten A., Raymaekers, P. & Schoenmaeckers, R.C. (Eds.). 'Tussen twee culturen. Naturalisatie en integratie in Nederland en Vlaanderen. *Bevolking en Gezin*, 27(3), p. 87-125.
- Madianou, M. (2005). Contested communicative spaces: Rethinking identities, boundaries and the role of the media among Turkish speakers in Greece. *Journal of Ethnic and migration studies*, 31 (3), pp. 521-541.
- Maira, S. (2002). Desis in the house: American Indian youth culture in New York. *Postcolonial studies*, 1: 357-370.
- McRobbie, A. (1994). Different, youthful subjectivities: toward a cultural sociology of youth. In Angela McRobbie (Ed.) *Postmodernism and popular culture* (pp. 177- 197). New York: Routledge.
- Montell, E. (1999). Focus group interviews: A new feminist method. *NWSA Journal*, 11(1): 44-71.
- Moran, J. P. (2000). *Teaching sex: The shaping of adolescence in the 20th century*. Cambridge:Harvard University Press.
- Morgan, D.L. & Kruegger, R.A. (1998). *The focus group kit*. Volumes 1-6. London: Sage.
- Morley, D. (1992). *Television, audiences & cultural Studies*. Londen & New York: Routledge.

- Müller, F. & Hermes, J. (2010). The performance of cultural citizenship: Audiences and the politics of multicultural television Drama. *Critical studies in Media Communication*, 27(2):193-208.
- Nayak, A. & Kehily, M.J. (1996). Playing it straight: masculinities, homophobias and schooling. *Journal of gender studies*, 5(2):211-230.
- Ogan, C. (2001). *Communication and identity in the Diaspora. Turkish migrants in Amsterdam and their use of media*. Lanham: Lexington Books.
- Plummer, D.C. (2001). The quest for modern manhood: masculine stereotypes, peer cultures and the social significance of homophobia. *Journal of Adolescence*, 24: 15-23.
- Qin, D.B. (2009). being 'good' or being 'popular: gender and ethnic identity negotiations of chinese immigrant adolescents. *Journal of adolescent research*, 24: 37-66.
- Rahman, M. & Jackson, S. (2010). *Gender & sexuality: sociological approaches*. Cambridge: Polity Press.
- Schröder, K., Drotner, K., Kline, S & C. Murray (2003). *Researching audiences*. London: Arnold.
- Siapera, E. (2010). *Cultural diversity and global media. The mediation of difference*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Taylor, C. (1994). The Politics of recognition (pp. 107-145). In C. Taylor & A. Guttman (Eds.), *Multiculturalism: examining the politics of Recognition*. Princeton, NY Princeton University Press.
- Tsagarousianou, R. (2001). Diasporic audiences' media uses & constructions of 'community': The case of London's South Asian & Greek Cypriot communities (pp. 17-32). In K Ross (ed.) *Black marks: Research studies with minority ethnic audiences*, Ashgate.
- Van Aerschoot, M. (2007). Allochtone vrouwen. Steunpunt Gelijke Kansenbeleid: Zoem, nr. 2.
- Van Zoonen, L. (2004). Media, cultuur en burgerschap: een inleiding. Amsterdam: Het Spinhuis.

8. BIJLAGEN

8.1. Overzicht van deelnemende scholen en organisaties

- VZW Jong – Meisjeswerking ‘Kadanz’ – Godshuishammeke 17, Gent (FG1)
- KTA Mobi Gent, Coupure Rechts 312, Gent (FG2)
- Voetbalploeg Sporthal Tolhuis – Tolhuislaan 77, Gent (FG3)
- Toren Van Babel (VIP School) – Bargiekaai 1, Gent (FG4-5)

8.2. Overzicht van deelnemers

FGNR.	Naam	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Generatie	Land van oorsprong
1	Zeynep	V	14	ASO	2	Turkije
1	Ayse	V	15	ASO	2	Turkije
1	Hatice	V	15	ASO	2	Turkije
1	Fatma	V	14	ASO	2	Turkije
2	Abasi	M	17	BSO	2	Kongo
2	Jamal	M	19	BSO	2	Marokko
2	Erkan	M	17	BSO	2	Turkije
2	Kadir	M	17	BSO	3	Turkije
2	Mehmet	M	19	BSO	2	Turkije
2	Hassan	M	18	BSO	2	Marokko
2	Okan	M	16	BSO	2	Turkije
2	Osman	M	16	BSO	2	Turkije
3	Volkan	M	16	BSO	2	Turkije
3	Kaan	M	17	BSO	2	Turkije
3	Abdullah	M	16	TSO	2	Turkije
3	Onur	M	17	BSO	2	Turkije
3	Tolga	M	17	TSO	2	Turkije
3	Khalid	M	18	BSO	2	Marokko
3	Tarik	M	16	BSO	2	Marokko
3	Fouad	M	16	TSO	2	Marokko
3	Brahim	M	16	TSO	2	Marokko
3	Emre	M	18	TSO	2	Turkije
4	Chelsea	V	14	BSO (taalbad)	1	Verenigd Koninkrijk
4	Nadhina	V	14	BSO (taalbad)	1 (geen ID B)	Irak

FGNR.	Naam	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Generatie	Land van oorsprong
4	Maria	V	13	BSO (taalbad)	1	Brazilië
4	Nunu	V	14	BSO (taalbad)	1	Angola
4	Semra	V	13	BSO (taalbad)	1	Bulgarije
4	Dilara	V	14	BSO (taalbad)	1	Turkije
4	Raya	V	14	BSO (taalbad)	1 (geen ID B)	Bulgarije
4	Nasan	V	14	BSO (taalbad)	1	Turkije
5	Jarima	V	14	BSO	1	Dominicaanse republiek
5	Anka	V	16	BSO	1	Bulgarije
5	Safya	V	16	BSO	1 (geen ID B)	Somalië
5	Dana	V	17	BSO	1	Bulgarije
5	Iwona	V	18	BSO	1 (geen ID B)	Polen
5	Alima	V	14	BSO	1	Palestina

Algemene sfeer FG1:

Het groepsgesprek vindt plaats op een vrijdagavond na school (17u), de meisjes zijn uitgelaten en hebben moeite zich te concentreren. Zeynep zegt bijna niets, fluistert vaak met Ayse, giechelt mee, maar zegt haar eigen mening niet. Ayse kan heel luidruchtig zijn en begint vaak te lachen. Ze vindt het ook vervelend dat het gesprek wordt opgenomen. Hatice lijkt vaak ongeïnteresseerd, ze is heel bedeesd, maar kan wel haar mening geven. Fatma participeert heel enthousiast in het gesprek.

Algemene sfeer FG2:

Het is de laatste schooldag voor de paasvakantie, de leerlingen zijn wat uitgelaten. Eerst is er wat onduidelijkheid over welke klas nu zou deelnemen. Uiteindelijk is het een groep uit het derde jaar BSO, allemaal jongens. De jongens komen goed overeen. Wat opvalt is dat de beide jongens van Marokkaanse afkomst vaak worden 'bespot' (al lachend) door hun klasgenoten van Turkse afkomst en omgekeerd. Blijkbaar leeft het onderscheid 'Turk – Marokkaan' wel in deze groep en wordt hier vaak naar verwezen en grapjes over gemaakt. Opvallend is dat de jongens van Marokkaanse afkomst veel vaker naar Vlaamse kabel-TV (enkel VT4 en 2BE, Amerikaanse series) kijken en veel minder frequent naar satellietzenders in vergelijking met Turken. Deze hebben uiteraard ook meer keuze binnen het satellietaanbod. Erkan is luidruchtig en Abasi is ook zeer mondig. Mehmet, Okan en Osman zijn verlegen en stil. Hassan neemt het gesprek heel serieus en roept de andere vaak aan om stiller te zijn. In de helft van het gesprek worden we onderbroken door de studiemeester die een klas bij ons in de bib wil zetten voor studie. Gelukkig krijgen we een ander lokaal toegewezen,

waardoor we wel moeten verhuizen en het gesprek onderbroken wordt. Opvallend is hier dat van zodra het over representatie van allochtonen gaat, of over islam, of het hoofddoekendebat, dat de jongens heel vurig worden en hier heel graag over praten. Ze geven ook aan dat het vooral radicale standpunten zijn die getoond worden en willen allemaal dat het gewone leven als moslim in België wordt getoond. Ze wijzen ook op het belang van wederzijds respect en zeggen graag in Gent te wonen omdat Gent een tolerante stad is. Heel enthousiaste groep (vooral in tweede deel van het gesprek). Heel dankbaar voor cinematicket.

Algemene sfeer FG3:

Er heerst een losse sfeer want het gesprek vindt plaats op een vrijdagavond, de begeleider was niet aanwezig, dus alle vorm van gezag ontbrak. De groep voetbalt samen, de deelnemers zijn van verschillende leeftijden en van verschillende (Turks en Marokkaanse) achtergronden en zijntweede generatie. De meesten wonen in de buurt van Tolhuis en de Brugse Poort. Eerst daagden er maar vier deelnemers op, maar plots waren ze met tien. Er was veel achtergrondlawaai doordat het in een sporthal doorging waar net ook voetbalmatchen doorgingen. De jongeren waren initieel niet echt gemotiveerd (behalve Onur, Tolga, Brahim & Emre). Aan de waarheidsgetrouwheid en eerlijkheid van Khalid wordt getwijfeld, hij kwam nogal 'lacherig' over en antwoordde vaak spottend op de vragen. Emre is duidelijk de 'leider' van de groep. Wanneer M2 de vragen stelde was er grotere bereidwilligheid om te antwoorden en werd er ook uitgebreider geantwoord (zeker met betrekking tot de vragen over seksualiteit en taboes), waarschijnlijk omdat M2 ook een man is. M2 kon op de moeilijkere thema's dieper ingaan. Het thema van representatie blijkt een hot topic te zijn, jongeren praten hier graag over, en gaan er ook in op. Op het einde van het gesprek waren ze heel dankbaar voor het cinematicket.

Na het gesprek heb ik in samenspraak met M2 beslist om in het vervolg minder bedreigende thema's naar voren te plaatsen en eerst over representatie te bevragen en daarna pas over seksualiteit te beginnen.

Algemene sfeer FG4:

Deze klas is heel moeilijk te bereiken aangezien de meisjes maar een heel beperkte kennis hebben van het Nederlands. Achteraf blijkt dat ik de foute klas had meegekregen. Raya en Nasan zijn absoluut niet bij het gesprek betrokken en treden op als storende factor. Ze zijn heel ongeïnteresseerd en zuchten bij iedere vraag. De ander meisjes doen wel hun best om te antwoorden maar begrijpen duidelijk niet alle vragen. Het gesprek verloopt heel moeizaam en vragen

moeten vaak herhaald worden. Ik probeer alles zoveel mogelijk met handen en voeten uit te leggen, tot de directrice binnenkomt en me meeneemt naar de initieel toegewezen klas.

Algemene sfeer FG5:

Deze groep moest eigenlijk oorspronkelijk geïnterviewd worden, maar omdat de leerkrachten ons de foute klas hadden meegegeven, was er minder tijd om deze groep nog te interviewen. De eerste indruk van de klas was dat dit een heel hechte groep is. Er heerste een warme sfeer. Toen we binnenkwamen waren ze de meisjes elkaar aan het opmaken en draaide de wasmachine. De lerares bleef bij het gesprek (weliswaar op de achtergrond) zitten, de meisjes hadden hiervoor de toestemming gegeven omdat er een heel open gemoedelijke sfeer heerste en de meisjes geen geheimen hebben voor elkaar of de lerares. De meisjes zijn eerste generatie allochtonen, Safya en Alima dragen in de klas een hoofddoek. Het Nederlands van Dana en Iwona was vaak moeilijk te begrijpen. De meisjes waren heel enthousiaste sprekers, vooral Jarima en Alima waren het mondigst, Anka en Dana waren eerder de stillere types. Safya stemde vaak in met de mening van anderen. Vooral de thema's rond liefde, seks en verliefdheid bleken hen aan te spreken. Vaak kwamen ook verschillen in religie en cultuur naar boven, vooral als het over visies op seksueel getinte beelden, seks voor het huwelijk en homoseksualiteit gaat. Als het over homoseksualiteit ging, werd het nogal verwarrend toen Alima zei dat ze een reportage gezien had waarbij ze gezien had dat homo's zwanger kunnen worden. Achteraf bleek dat het om een reportage onlangs ging waarbij een transseksueel (man die vroeger vrouw was) een relatie had met een man, zwanger was. Alima en Jarima moeten dit beschouwd hebben als de mogelijkheid om zwanger te worden als je een homoseksuele man bent (maar wisten waarschijnlijk niet dat het om transseksueel ging). Toen het gesprek eindigde omwille van de speeltijd, kwamen de meisjes me zeggen dat ze het heel fijn en leerrijk vonden. Ze vroegen me hoe ik een jongen laat weten als ik verliefd op hem ben.

8.3. Topiclijst focusgroepen

Introductie / Procedure

- Welkom heten
- GSM afzetten
- Naamkaartje + anonimiteit uitleggen
- Socio-demo's invullen
- Vragen onduidelijk -> uitleg vragen
- Wil je niet antwoorden -> hoeft niet

- Vraag herhalen als je ze niet verstaan hebt
- Duur focusgroep vermelden

Social viewing

- CLIPJE 'seksueel getint' (vb. *One Tree Hill* of *Sara*)
- Stel je voor dat je in de living hiernaar kijkt en je ouders komen net binnen. Hoe zou je je hierbij voelen? Welke programma's?
- Cf.. voor vrienden, broer, zus....
- Wordt er hier dan over gepraat?

TV Talk

- Vind je het vervelend als je vrienden over programma's praten waar jij niet naar kijkt/niet naar mag kijken?
- Ben je al naar programma's beginnen kijken omdat je er veel vrienden hebt over horen praten? En zo ja welke?
- Wordt er met ouders over bepaalde programma's gesproken? En zo ja welke, en over wat (verhaal, thema's, gevoelens, ...)?
- Wordt er met ouders of vrienden gepraat over liefdesrelaties in televisieprogramma's of films? En zo ja, over wat? Met wie praat je hierover het meest?

Seksuele moraal

- In programma's draait het vaak rond relaties en seksualiteit. Vind je dit belangrijk dat dit aan bod komt?
- Vind je dat er teveel seks getoond wordt op tv?
- Wat versta je onder seksueel getinte beelden? + voorbeelden
- Stemmen de (seksuele) liefdesrelaties die je op televisie ziet overeen met je eigen ervaringen?
- Herken je jezelf of jouw relatie hierin?
- Zou je dezelfde versiertrucs gebruiken als op tv?
- TEASER: CLIPJE van man die initiatief neemt (vb *Gossip Girl*)
- Wat vinden jullie? Mag een meisjes initiatief nemen tot het verleiden van een jongen of is dit iets dat de jongen moet doen? Ken je voorbeelden van televisieprogramma's (teen series, telenovela) waarin het meisjes initiatief neemt?

- Wat vind je van de stelling: 'Een jongen die regelmatig een nieuw lief heeft, is cool. Een meisje die regelmatig van lief wisselt, is een slet.'
- Vind je seks buiten vaste relatie (of huwelijk) aanvaardbaar? 'casual sex'
- Wat vinden jullie van de stelling: 'mannen willen seks, vrouwen willen liefde'

Stereotiepen & representatie

- Vind je dat jongeren realistisch worden voorgesteld (zowel fysisch, thema's die aan bod komen, activiteiten die jongeren ondernemen)?
- Wat is er fout? Wat wil je anders? Wat kan beter?
- Ken je bekende homo's, lesbiennes...uit tv-programma's? (vb. Mo uit Thuis, Fez uit that 70s show)?
- Lijken deze personages op homo's, lesbiennes die jij persoonlijk kent?
- Denk je dat homo's, lesbiennes in het echte leven ook zo zijn?
- Ken je bekende allochtone personages uit tv-programma's (vb. Mo uit Thuis, Fez uit that 70s show)?
- Lijken deze personages op allochtonen die jij persoonlijk kent?
- Denk je dat allochtonen in het echte leven ook zo zijn?

Zelfbeeld – lichaam

- FOTO's van perfecte lichamen vb. Blair uit *gossip girl*, nate uit *gossip girl*, Sara (belang uiterlijk)
- Zou je er ook zo willen uitzien?
- Maken deze foto's je een stuk onzeker over je eigen uiterlijk?
- En zo ja, doe je dan dingen (vb sporten, dieet...) om er eventueel anders uit te zien?
- Voor meisjes: denk je dat jongens het belangrijk vinden hoe je er uit ziet?
- Voor jongens: hoe belangrijk vind je het uiterlijk van je lief?

Einde

- Iedereen bedanken
- Cinematicket geven

8.4. Codeerschema: Representatie & identiteit

1. Bekende allochtone TV figuren

Kennen de respondenten bekende allochtone TV figuren of personages? Wat is hun positie hier tegenover?

2. Onderrepresentatie allochtonen op TV (+ attitude)

Allochtonen worden nog steeds systematisch te weinig in beeld gebracht op de 'Vlaamse' zenders. Wat is de opinie van onze respondenten omtrent deze onderrepresentatie en welk belang hechten ze hieraan?

3. Negatieve representatie allochtonen op TV

Allochtonen worden, voornamelijk in het nieuws, heel vaak negatief in beeld gebracht of gerelateerd aan negatieve gebeurtenissen zoals criminaliteit, schijnhuwelijken... Wat is de opinie van onze respondenten met betrekking tot dit thema en welke gevolgen heeft dit volgens hen voor hun dagelijkse leven?

a. Voorbeelden

b. Attitude tegenover negatieve representatie

c. Gevolgen voor dagelijkse leven/discriminatie

4. Positieve representatie allochtonen (+ ideaal) op TV

Wat zijn voor onze respondenten voorbeelden van positieve beeldvorming? En hoe kan het anders; hoe kunnen televisiezenders een 'positiever' en diverser beeld geven van de allochtonen in onze samenleving?

5. Representatie homoseksualiteit

Kennen onze respondenten homoseksuele personages op televisie en hoe staan ze hier tegenover? Zien ze deze personages ook op satellietzenders? Wat is hun algemene attitude ten opzichte van homoseksualiteit?

a. Representatie op TV (satellietzenders/'Vlaamse' zenders)

b. Attitude tegenover homoseksualiteit

6. Representatie liefdesrelaties/seksualiteit (+ attitude)

Hoe worden liefde en seksualiteit volgens onze respondenten in beeld gebracht en hoe staan ze tegenover deze representaties? Wat zijn voor hen 'seksueel getinte beelden'?

- a. Representatie op TV (satellietzenders/'Vlaamse' zenders)
- b. Definitie seksueel getinte beelden
- c. Seksuele moraal

